

Pargi Indrek:

„Õks asi om nii, kuis ineminõ vai rahvas ütles. Ku om kiil, sis taso-i kinkõlgi kiilt murdõst nimetä!“

lk 1–2



Orasõ Ode:

„Nii saava' maitsja' tiidä', määne maiguerinevüs om poodikraamist tett sõiral ja kohaligust kohopiimäst tett sõiral.“

lk 3



Siimetsa Moonika:

„Ma' siih jaa läbi aolehe Setomaa mõnõ Elise Auna latsõia kirjeldüse Ulitinast 19. saandi töösõh poolõh.“

lk 10



Setomaa



Hind 1 euro

Mai 2022, nr 5 (390)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Õgal aśal omma' piiri' – kas ka perändi tsurkmisõl?

KAUKSI ÜLLE

Ku läbi ilosahe häitsevä Setomaa Obinitsast Verskahe sõida, näe häitsemä püürdividõ toomõpuie, kõllatsidõ võiulille, taivasintsidõ ärunõtamilille kõrval ka künnet põldõ ja om suur ootusherävüs konverendsi suhtõh.

Reegi majah omma' lavva' jo laaditõt, tsäi, kohv, kinnilidsõ' ja vallalidsõ' piiragu' uutva', ette joostõh ütles, õt lõunõst pakti väega hüvvä keväjast hapuhainasuppi.

Reegi maja edetarõh om seto pitsi näütüs kaia', saa eiski helüsit anda'. Om ilosit töid karbist kardinidõni!

Konverentsi juht Posti Ivo – illos vahtsõnõ seto hamõh säläh ja muudsa mikrohvoni-kõnõ käeh. Paarkümend inemist om kohal, mõnõ' ka Zuumih. Kõik võõdas linti kah.

Edimäne kõnõh ja ettekannõh om Setomaa Muuseumidõ direktoril Marienhageni Merilyl. Timä kõnõlõs Saatse muuseumi vahtsõst näütüest. Šoo om minu jaost vähä nigu Marsi uurminõ ilma säääl käumäldä. Mi inämbüs olõ-i tuud näütüst, mille avaminõ peräst konverentsi tulõ, nännü. Pääh vasardas õnnõ keväjä giide ringsõidul ettekandja jutust kõrvu jäänü' lausõh, õt Saatse ekspositsioon tull' ümbre tetä', selle õt tuu oll' sääntsidsõ tegijidõ tett (Laika, Belka, Strelka), kiä' omma' tennü' hulga muuseumikujunduisi, ja tuuga om ikäv. Kuna ma umal aol olli ka veidõ seot tuuaigõ muuseumi kujundusõga ni säääl käünü sagõhöhe külästajidõ – nii koolilatsi ku suuri inemistõga, kiä kõik olli' vaimustõt vannost tüüriistust – käsikivist, riha-dõst, kõgõst käegakumbata-vast tüükässi läükmä hõõrut käepidimist ja kirvõvarsist – sis mõtli, õt mis säääl ummõhtõ vaia ümbre tetä' om.

Muuseumi juhi jutt om kohati isiklik – Saatse saapa kotsil GPS-i kaominõ, samah õt piiri' omma' õnnõ inemisi pääh, mitte loodusõh. Toolõ vaidlõs Võro Instituudi direktor Kuuba Rainer vasta, loodusõh omma' kimmä' piiri' liike ja mõtsluumõ vaihõl. Marien-



„Igal asjal on piirid“ konverendsi avamisõl.

Sundelli Harri pilt

hagen tuu vällä Euroopa konteksti, rahvakillu', kiä' omma' kaotanu' kah sõtohumma maad – latgali', karjalasõ', tirooli'. Ma eis' lisasi sinnä' viil Ungari territooriumikaotusõ'.

Piiri' omma' seto kultuuri hindätiidmisõ olulinõ osa. Kultuur om muutumisõh, õigõ kultuuri üle vaieldas. Posti Ivo kitt toda hüäst – järelogult om kultuur tähtsä! A siih olõ-i midägi vaielda', inne ku näütüs uma silmäga nätt.

Raudoja Ahto teema om Petserimaaga seot üliõpilasselt-sest inne töist ilmasõta. Edimäلت teguts Petserimaa Üliõpilaste Selts 1924 kooni' 1931. Säääl ollõv olnu 30 liigõht ja iihmärk kihä ja vaimu välläarõndaminõ. Vilistlaskogoh olli' Ernitsa Villem ja Vooline Pauloproit näütüst. Kirävahe-tus ja tüü käve vinne keeli. Tetti lotõriid ja kavandõdi tekli värmega violett, hõpõ, verrev, a säiliniõ om õnnõ joonustus.

1926 kooni' 1927 teguts Setomaa Eesti Üliõpilastõ Selts. Iihmärk oll' koonda' eloülesandidõ jaost haritlaisi, kiä' peri Setomaaalt ehk kink huvi' omma' köüdet sama maa ja rahvaga. Esimiis oll' Ritsingu Richard. Karskõ eloviisi levitäminõ ja

lindlehti jagaminõ ollõv käünü.

1999 kooni' 2012 teguts Seto Noorte Selts. Päämidsõlt Tartoh. Iihmärk oll' uuri', tutvusta' ja alal hoita' seto kultuuri, nõsta' hindätiidvüst. Raudoja Ahtolõ anni' märgõ säänest seltsi kokko kogoda' Lõvi Vello ja Hõrna Aare. 22 liikmõst-astmisõ viimätsenä nimetet mehe kirätüüh löüdü setodõ üteliis hindä kotsilõ – olõmi maarahvas, a kumarda vinne väarki jumalit. Om nõstõt küsimüst, õt kas seto' omma' inämb vindläse' vai eestläse' – õi šoo õga tuu – katõ ilma veere pääl oлдas eis'!

Piir riike vaihõl muut ristitükäike teid, a leeloria' jätvä' laulu sisse ka vana' kotusõ' –

Logosavitsa näütüst, koh Pühä Maafa oll' puhanu.

Seto kristlusõ juurõ' künnüse' jo 11.–12. saandihe, ku Irboskah Pühä Nikolai kerik ehtedi. Masingu Uku vastand' setodõ Bütsantsi kristlust Euroopa rahvidõ usulõ. Keerolinõ om mää-räddä' protsenti setodõ õigõusu ja maausu osast, a kimmäs om, õt tegemist om pühäle ja usulõ avat meelega rahvaga.

Vana uskumus, mis kirja pant seto naisi käest, ütles, õt seeni' ku seto naase' käävä' valgido röividõga ja näide müts om pääümbre säidse künnärd pikk, sõta õi tulõ. Nii õt hoiami lini-kit ja rüüde!

Ventseli Aimar kõnõl' läbi ekraani väikorahvidõ hindäsal-gamisest. Kõnõl', kuis põhjarah-vilõ ni soomõugri rahvilõ om selgest tett, õt näide kultuur om viletsämb ku vinne kultuur näütüest. Internaatkuulõ luu-minõ om olnu ümbrerahvasta-misõ vahend. Ümbrerahvastu-minõ toimus korgõmba mõju-jovvuga kultuurõ puult. Inem-isõ' salgasõ' keele, viimäne, miä jääs, om rahvusküük.

Lõunõst paktas nii hüvvä hapuhainasuppi, õt keele vii alla. Hakit muna ka tuvvas pääl puistada'. Säänest suppi kiit

mul uma vanaimä, a ka setodõ vanaimä', eiski olõ kiitnü. Seto süüke tegemisõ mõistmisõga nätäs vaiva, õt vanno muudõ meeleh pitä' ja ka vahtsit ruugõ tuust, mis mi mõtsoh ja põldõ pääl kasus, vällä märki'.

Pargi Indrek om ilma läbi rännänü keeletiidlane. Tä om hiina kiilt opnu ja indiaan-laisi sõnaraamatit koostanu. Põhja-Tartomaalt peri, kunagi nuurpõlvõh Tartoh Hellero leelopargih laulnu. Viimätsel aol om täl suur huvi ka lõuna-eesti kiili vasta.

Kost läävä' piiri' murdõ ja keele vaihõl? Maailma kiili keelekoodõ jaga ÜRO Ling-vistika Suvõülikooli targu-tuisi perrä. Parhilla' om kiräh eesti kiil – standardkeelenä, ja võro kiil. Viimäne sai umaette keelenä kirja Jüvä Sullõvi pikä asaaajamisõ tulõmusõna. Pargi Indrek pidä olulidsõst, õt olõs makrokeelenä kiräh lõuna-eesti kiil ja tollõ allkeelenä seto, võro, mulgi ja tarto keele'. Jär-velilli Rein arvas, õt ütskõik, või olla' ka seto kiil lihtsalt eräle.

Seto Kongress om seto rahva rahvast kuulutanu. Võrokõsõ' lugõva' hinnäst eestläisist, kin-kõl om uma kiil. Kuuba Rainer tege nallä, õt võrokõsõ' omma'

- Konverents „Igal asjal on piirid“ 13. mail Reegi majah.
- Kõrraldaja Setomaa Muuseumid.

supereestläse'. Võrokõsõ' ja seto' pidävä' seeniaoni keele-piire olulidsõst. Piire võrokõisi ja setodõ vaihõl, piire kõrval-küläga jne. Pargi Indrek tuu vällä kõgõ virgõmba murdidõ korjaja Keema Hella arvamisõ: ku seto keelest vinne lainsõna' ar' võtta', jääski võro kiil. Õks asi om nii, kuis ineminõ vai rahvas ütles. Ku om kiil, sis taso-i kinkõlgi kiilt murdõst nimetä'!

Seto keeleh om inämb häälikit ku eesti keeleh, kõik kaas-hääligu' omma' ka peenendet variandih. Kiräviisih rassõ edesi anda'. Vältit, mitund muudu õ-häälikut, kõrisulghellü om rassõ raamatist oppi' – ineminõ piät hääldüst kuuldma. Proovimi sosihäälikit ja vanno sõnno, koh väiko hääldüse vahe' muut tähendüst. Kiil aja rahva kiimä!

Konverents saa läbi ja buss sääd nõna Saatse poolõ. Saatse saapast üle ja kitsukõsõ tii pääl vasta tulõva traktoriga vaivalt üsttõõsõst müüdü mahtminõ tege närvikõti.

Vihmapissõ tulõ, a rahvast om kogonõnu hüä hulga Saatse muuseumi ette. Šoo muuseum om jo 1970ndil aastil asutõt ja tuud tekä Veeberi Viktor. Šoo muuseum om olnu umanõo-linõ, selle õt šoo om asutanu meesterahvas – Viktor kuuh uma puja Renaldoga kogosi' inämbä mihi tüüriistu ja mas-sinit. Kogo om avvukartust herätäv. Kalapüük, potivabrik, mõtsatüü, miimajandus, lina-tüü, rüäpessmismassin, käsi-kivi, karuäke' ja pallõ kõkkõ muud, midä muial jo harva näet.

Huulmalda vihmast tennätäs 50 inemist, kiä' vahtsõt välläpa-nõkit teivä', välläh. Kõnõh ütles muuseumi direktor, kiä kasu-tas hindä iseloomustamisõst nimetüst rahavoogudõ juht, õt tä tiid õga inemisõ rahanum-mõrd, kellele otsa kaes. Ma õi tiiaiki, kas külmavärrin rapu-tas kihhä sääntse jutu pääl vai tõmbas lihtsalt tuul. Tahas rüüki': „Asjul võiva' piiri' olla', a vaim om õks prii!“

Lätt edesi lk 2.

Hüä seto rahvas!

Üle mitmõ aastaga oll' jal Kubijal Võro maakunna laulu- ni tandsopido „Pido mi moro pääl“. Maakunnah kaetas nii võro ku seto kultuuriruumõ pääle ütelišõlt ni tuuperäst oll' veiga hüä miil, õt seto tandso' olliva' erälde tandso- platsil esindet. Seto tandsopidodõ vedosnik Piret Torm- Kriis sääd' seto tandsokava kokko nii, õt olõsi' nii seto laulu, laulumängo, tandso, pillimängu ku ka kargusõ- tsõõrih hindä näütämist. Võro liina leelokuur Helme- kaala' iistlaulmisõl minti suurõ summaga tandsoplatsilõ, koh säeti hinnäst vastamisi riä pääle, õt kõrraga alostada' rikka ni vaesõ laulumängo. Seto tandsorahvast oll' õks hulga, tuuperäst tetti kogoni kats viirgu. Rikka' seledi' lauluga, õt kuis nä tandsopidolõ joudsõ', a vaesõ' ka kodo jää-s, tulli' ka õks Võro pidolõ. Suurõh tandsotsõõrih tandsti järgemüüdä karobuškät, subotat, serjokat. Mehe' korjuva' ringi keskpaika, õt kaia' naisi kargust. Peräh leivä' mehe' kasatskit ni noorõmba' tsura' teivä' triikka, mink- pääle publik elämä läts ni seto naaseki' kilkama naksi'. Setomaa tandsorühmä' Lustiline, Poloda Piiga', Hõbehall tandso' ka Võro pidost säedü tandso. Tehnä kõiki seto rõi- vih maakunna pidolõ tulijit, nii noid, kiä' tandsoplatsil, ku ka noid, kiä' laulukaarõ all lauli'. Lisast tandsorühmilõ olli' seto tandso tandsmah ka leelopargi' Verska Naase', Kuldatsäuk, Mokornulga leelokuur, lisast Miktämäe kooli opilasõ' ni Verska Kultuurimaja eakatõ rühm Hõbõhõtsõ'. Laulukaarõ all laulsõ Meremäe-Obinita naiskuur MONK ni Verska Gümnaasiumi latsikuur. Suur kumarus sootska Tormi Piretilõ setodõ kokkoköütümisõ iist ütidle pidolõ ni välästuult maakunda setosit ku külälisi üteh haard- mast. Seto jago sai väkev! Kumarus ka Verska kultuuri- maja tandsorühmä vedosnikulõ Saaremetsa Janekalõ, kiä sai võimalusõ säädä' tandsoplatsilõ tandso „Vihmakõnõ“, koreograaf Reelika Poroson, Mari Kalkuni muusiga perrä. Aitumma leeloparkõ juhendajilõ ni koorijuhtõlõ Helmi Valdurilõ, Viskari Galinalõ, lisast Sontsu Karinilõ, Var- jundi Piretilõ ja kõigilõ tõisilõ, kiä' maakunna pido ilo- sast teivä'.

Piiriviirseh Saatse muuseumih om vallalõ vagivaht- sõnõ püsünäütis päälkiräga „Õgal asäl omma' piiri'“. Tuu teema andsõ hulgalisõlt kõnõainõt nii avamispäävä Reegi majah toimunu konverendsi jaoh ku ka Saatse muuseumih näütüst kaiõh. Saatse muuseum om piiri veereh ni tuu- peräst omma' näütüsegä lahat teema' kõüdet ütelt puult piiriviirse eloga, a tõõsõlt jal' püüd panda' mõtlõma piire pääle seto kultuurih. Näütis om kimmähe hariv kooli- latsilõ ni muudsa nutiao inemistõlõ.

Juripääväl kuultõdi amõtligult ÜRO puult vällä põlis- kiili aastagakümme. Uma keele hoitminõ, setodõ üleilma üteh haardminõ om õga aastaga tähtsämb. Pallõ sünd- musi ni tegemisi toimus ka väläpuul Setomaad. 4. juu- nil koondas Jõhvih Kaevuri maja Ida-Virumaa setosit ni setodõ sõpru. Önnistadas postitsässon ni ilotadas ütidi- sõl pidol. Maitsa' saa seto süüki ni kaupä tetäs käsitüüga, lisast tüütärõ' ni pallõ muud.

5. juunil saa seto rahvas Talina vanaliina kokko tulla' kulatama ni kaema. XXXX Talina vanaliina päivil nõs- tõtas seto' Piiskopi vaatõplatvormilõ Toompääl Toom- kerigu lähkoh, koh haarus esinemisi ni kaemist kellä 16ni.

Setosit ni mulkõ lähendäs soomõ-ugri kultuuripää- liina kõrraldamisõ kogõmus. Kroonikogo visiit Mulgi- maalõ oll' hüäst võimalusõst sootskil kokko saia' mulgi innitsidõ vanõmbidõga, õt arota' edesisi plaanõ ummi kiili kaitsmisõst, perimõskultuuri edesiandmisõst ku ka kuuhtüüd ummi kultuuri tutvustamisõl. Mulgi' omma' pallõld uma saatkunaga 6. augustil Seto Kuningriigi- pääväl Luhamaal. Tehnä vasta võtmast ni Mulgi Insti- tuuti päivä kõrraldamast.

Hüvvä seto keele aastagakümmend!



VABARNA JANE,
ülembsootska

SARVÕ ÕIÕ

Keväjätsel aol löüdü' üts päiv, õt minnä' Kroonikogoga', tuu tähendäs sootskidõga' tõistõ valda kõrrast reismä ja kaema, õt kuvvamuudu muial eletäs ja ka' vahtsit ütitsit plaanõ kokko lepmä, om õks väiga' keero- linõ. Kõigil om tuhat tüüd ja sada sehkendämist, a sai õks pääväkene kokko leptüs. Üte- tõistkümnendä mai hummogu sõit parhillaõ ülebsootska Vabarna Jane üte sootska mant tõõsõ mano ja meid korju kokko ütte massinahe sääne hulga- kõnõ (Õiõ, Aare, Rein, Vello), õt sõita' ütehuuh Mulgimaalõ.

Pikasillal uut meid Mulgi Kultuuri Instituudi mulgi keele ja kultuuri spetsialist Ilvese Kristi, kiä' oll terveh päiv miika', ja timä juhendamisõl mi sõidi ütehuuh ütest kotusõst tõistõ ja õdagu tä saat meid ka' kodotiile. Aitumma, Kristi, hüvvi seletüisi iist!

Meele oll pant kokko sõidu- plaan, õt mi üte päävä joosul jovvasi' piaaigu tsõõri Mulgi- maalõ pääle tetä' ja näesi' hulga huvtavvi kotussit ja õt kodo minneh jääsi' tunnõh, õt mi taha pia jo tagasi tulla', õt viil inäbä nätä' ja tiidä' saia'. Ja tuu näil õnnahtugi'!

Kõrraga' tulõ üldä', õt üts päiv jääs lühkost, a õgas Mulgi- maa ka' niiväiga' kavvõh olõ-õi, nii õt sai jo vahtsõst sõidumõ- tõht arotõdus. Järgmäne kõrd tulõva' mulgi' Setomaalõ kunigriigipääväl ja oktoobri- kuu edeotsah riigivisiidilõ Seto- maalõ, õt ütitsit plaanõ pitä' ja ütehuuh õks ütstõsõ abiga' edesi ummamuudu ellä' ja olla'.

Naka-ai õkka kotust siih pikält seletämmä, naka-ai teid vaivamma, õt koh mi kõik joudsõ ar' kavvu' ja midä näi, a mõnõkõsõst õks taha paar rita kirotä'. Mu jutu seeh om ka' sootska Aare mõttit.

Kõik, kiä' ti olõt Mulgimaalt läbi sõitnu', olõt kindlahe tähele



Kroonikogo mulkõ man.

Karu Alari pilt

pandnu' mulgirõivih puuku- josit, ja kiä' olõ-õi nännü', sis võisi' reisi ette võtta' ja kaia', ku hulga näil om õgalõ poolõ mõistõt panda' uma rahva ilos- tuskirju nii väigokõisi ku suuri, nii tarro ku vällä.

Mi proomi ütstõsõga' kõnõlda' umah keeleh, õt mi mõistasi' mõtõlda' umah kee- leh, õt kiil häõsi-i ar'. Tuu om rassõ, selle õt rahvast om õga- sagamaist, kõik olõ-õi ütte-

muudu mõttõga', olõ-õi raadet, õt pias pruumma umah keeleh pääle mõtlõmisõ ka' kirotä', ja üldäs, õt lugõminõ om rassõ ja õgal om uma kiil. Midä kiri- vāp ja midä inäbä, tuu elojov- vulitsõp om kiil! Tuud samma ajava' ka' mulgi'. Nii Mulgi- maal ku Setomaal eläs õgasaga- maist rahvast, õgal uma mõtõh ja tahtmisõ', kõigiga' vaia hõste kõrda saia', õt olõs rahulinõ elo. Setomaal om setokeeline lat-

Õgal asäl omma' piiri' – kas ka perändi tsurkmisõl?

Alostus Ik 1.

Laulami Seto hümn. Üle- ilmamainõga võrokõsõ, kunagi Ukraina haridusministeeriumi juhtnu Rappo Jaani sõnnoga, millest osa olulidsi salmõ vällä jätet, näütest tuu, õt haridus mi ülembtsiit piät olõma, õt saas valgõt päivä nätä' tulõvi- kuh Setomaa. Nii arvas Rappo ja arva ka mina, Võromaal üles kasunu ineminõ, a seto variant, õt valgõ' rõiva' omma' tähtsä', om ka täämbä ar' seletet – Kal- kuni Andreasõ loenguh tutvus- tõt ettekuulutus valgidõ rõividõ kandmisõst.

Pikk tennäminõ lätt külme- tävä sälä vaigistamisõga kõr- vust müüdä. Mõnõl vidä, king- täs kinda', mis õkva kätte pan- das. Lõpust saa minnä' sisse vahtsõst välläpanõkit kaema.

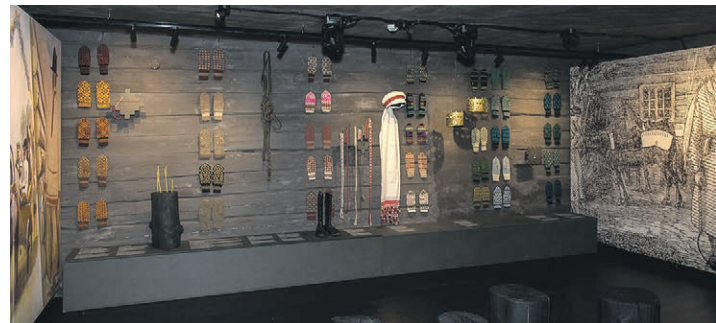
Lää õkva ussõst sisse ja pilt, miä silmäle nätä', om ku puja arvutist nätt Mainkrahvti ilm. Vineerist keelepüü' omma' puslekujulidsi lehtiga. Ma õi tahaki' inämb edesi minnä'. Mustast kastist värmit tarõ üts sain om nigu foto arvudiekraa- nist, mis piäs Euroopa kaarti

kujutama, a säänest või õga ineminõ umast arvutist kaia'! Ja kaardi seeh om piilumul- gukõnõ, kost saa kaia' vanna mehidsepakku saina takah. A mehidse' sumisõsõ' kärekuju- lidsõ ekraani seeh. Ma olõ nigu õudusunõnäoh ja ikk nakas süänd raptama.

Siski lää viil edesi. Mu innine lemmik potipoolka, vormõ ja värme glasuurivarjundi'. Klaas- riul üteülbadsõ välläpanõkiga pangõ' kohegi Talina kitskäsi- tüüpuuti! Ja kõgõ hullõmb saia viil iih. Muuseumi asutaja tun- nustõt kunstnigust puja ni illat- sõmba muuseumi juhi, parhil- ladsõst uinunu Veeberi Renaldo joonustus külbvātest seto mi- hist, kelle prototüüpidõst luu- misõl mõtõl' tä Hüdsi Silverit ja Riitsaarõ Evarit, om lauduga üle lüüd ja saingi mustast värmit. Vot nüüd ma tiia', õt õgal asäl omma' piiri', a kas seto kultuuri häõtämisõl om piiri'.

Samah om kunst õks kuigi- muudu markeerit – plasti pääle om vällä last Kormašovi maal.

Ma olõ süämeest õnnõtu. Minu vanavanaimä, kiä Vilo



Veeberi Renaldo maali asõmõl.

Sundelli Harri pilt

vallah Vilõ küläh üles kasvi, oll' Veeber. Veeberi' omma' minu hõim nii Renaldo esä ku imä liini piteh. Mu süämele om hai- gõt tett. Ku korduvalt Marien- hagen kõnõl' intrigiirmisõst ja raptamisõst, sis tuu õnnahu. A seto kultuur om siski sääne puu, õt nigu muinasjutuh või raptamisõl tulla' kuldubinit, või tulla' ka mädäubinit.

Loodami, õt tulõ aig, koh muuseumijuhtõ sunnita-i kõik aig muudku kõkkõ kaasaigsõlt ümbre tegemä, vakstuid tekstiile asõmõl lakkõ riptama, puu asõmõl plasti kasutama. Las jäiä' väärt asä' ja vahtsõ' näütüisi kujundajidõ trendi' Talina kanti.

Ilda aigu kävemi Kala Ingridi vahtsõst käsitüümaia kaemah. Timä käsitüütalo vana ja vaht-

siaiarühmäkene, kinkõst loo- dõtas pallõ, a tähtsä om ka' tuu, õt latsõ' kasusõ' õgapäävāeloh seto keele seeh, kiil tulõ sis eis- hindäst mõttõ sisse, läbi mõttõ tulõ kõnõlõminõ. Mulko sama- nii vaivas tuu, õt uma vanava- nõbidõ kiil olõ-õi väiga' õga- päävāeloh edimāse kotusõ pääl. Mia om häõmisõl, sis tuu vahtsõst kasuma pandminõ võtt inäbä aigu ku häõtāminõ.

Kiil om päämäne ja tähtsä', tuuh mi mõtlõ ja sooal ka' kirotä' ummi mõttit, mia' jäävä' tõisildõ lukõ' ja edesi mõtõlda'. Keele opmisõ jaos om kõgõ tähtsäp kuulda' tõisi kõnõlõ- mah ja sis tä jääs eishindäst su sisse ja nakatki' kõnõlõmma. Üts keele ja kultuuriijaokõsõ elohhoitja om täämbātsel pää- väl raadio ja televiisor. Ütine mõtõh ja suuv mulkõga' om, õt pias olõma pikebālt kuulda' ja nätä' põliskiili (seto, võro, mulgi, kihnu jne). Õgas nõo' keele' häõdä-āi kokkolepüt eesti kiilt. Keeleteema om mõnõh mõttõh kokkolepeh. Mille mi pia kõikaig kinkõ- lõgi' selges tegemä, õt ütski' kiil olõ-õi halvõp ku tõõnõ, õt mille väiko rahva kiil om keh- vep ku suurõ rahva uma. Ka' mi ummih keelih saa kõkkõ kirja panda' ja kõõst kõnõlda', ku mi taha, õnnõ tuu jaos om vaia hulga tüüd tetä' ja päämäne – mi pia hindamma umma kiilt nii ku ummi vanavanõbit ja umma koto!

Siih mu soo jutukõnõ lõpõs, kirotä' tuust kaugist ja mõttist olõs hulga, a aolehe papõrd vaia ka' tõisi kirotajidõ mõt- tilõ jättä'. Edesi saa siist õgaüts edesi mõtõlda' ja ka' eis' umalt puult vasta vai puult kirotä', õt kas rahva ellojäämisõ jaos om päämäne kiil vai olõ-õi. Häõtā' om lihtsap ku ello herätä' ja eloh hoita'.

Nii õt, kullākõsõ', proomkõ' hoita' koto ja kõkkõ, mia' omma' teeke kalli' ja arma'! Ilosat kevājāist aigu ja elāge' hõste, kasugõ' kallihe!

Petsere eesti kuul

Mälestuse' Petserest ja mu koolitiist 1970–1976

JÄRVELAIU PEETER

Ma saa üldä', öt kuki' ma sündü Talinah ja olö esä puult Järva-maa-Viromaa piiriveerega' köüdet, sis imä puult omma' suguharo juurö' sügävil Petseremaa mullah. Ku mi velega' väiko' olli, sis mi imehteli, öt ku mi vanöba' kokko sai', sis seto kiilt kõnõlnu' vanaimä vai mamma ja Talina vanaimä saa-ai töönotõsõst väiga' arvu, ku mi velega' sai mõlõbast vanaimäst arvu.

Mu edimäne mälestüs Petserest om mi üürikorter Liiva huultsah. Ku ma edimätsse kõrra pääl korteri aknõst vällä kai, sis ma näi staadioni. Peräst olö tuu staadioni pääl võistõlnu' ja kaunu' üteh elämäh kohaligu võistkunna mängalö jalgpallih. Staadioni kõrval oll laskõtiir, kohe mu esä minnu väiko poiskõsõna üteh võtt ja koh ma uma edimätsse lasu esä revolvrüst tei. Aastakümniidõ peräst ma sai Piirsalu Jaanusõ reisijutust Petserhe tiidä', öt mi perre edimäne korter oll liina eestläisi liinajaoh kõgõ uhkõbah eestiaotlitsõh villah.

Mi perre töönotõ kodo oll Petserih Jurjevi huultsah ohvitseri barakih õkva sõaväeliinaku (täämbä kloostri lõ kuu-luva palvõränduridõ keskusõ) vastah üle tii. Tuu oll kotus, mia vei Piusa jõõ silla pääle. Peräst ma sai tiidä', öt Piusa jõgi oll Petserhe man Leningradi sõaväeringkunna ja Balti sõaväeringkunna piiris. Mu mälestüse' Petserest inne aastakka 1970 olli' õks väikolatsõ uma' ja ku mi imä ja velega' liinah käve, sis sai kaitus setokõisi (eestläisi) kododõh, kedä imä tundsõ. Mi pereh läts Petserest ar' esä teenstüse peräst ja edimält olõ-õs tiidä, kas mi viil kunagi' siiiä' liina elämä tulõ. A saatus and meele viil üte perioodi ellä' Petserheh.

Võrost Petserhe

1965. aastaga sügüse alosti umma koolitiid Võro I 8-klas-silitsõh koolih, koh mi velega' opõ kooni' 1970. aastaga kevä-jäni'. Esäl oll tuul aol teenstüs-kotus Kařalah (Viiburi takah) ja ku esä sai teenstuskotusõ jäl' Petserheh, koh oll eesti kuul, sis mi ooda-as imäga' inäp Võroh kavvaba ku edimätsse kooli-vaheaoni'. Nii mi vaeldi kuuli 1970. aastaga keväjä. Ma oll sis viiedäh klassih ja noorõp veli Valter kolmandah klassih.

Saatus tahtsõ, öt mi vaht-sõnõ elokotus Petserheh oll jälki' tuuh eestläisi liinajaoh. Mi väiga' väigokõnõ kortrikõnõ oll Petserhe lutõri kerko (Peetri kerik) ja kogodusõmaja vastah üle tii (Gvardeiskaja huulits, eesti keeleh Kaardiväe huults). Kunagi' eesti kogodusõmaja oll olnu' liinavaltsusõ maja, a tuul aol oll sääil Petserhe rajooni sõaväekomissariaat. Mi maja kõrval oll suur halasala, minkõ veereh olli' nii innine Kaitsõliidu maja (tuul aol rajooni kultuurimaja) ja legendaarnõ Petserhe Gümnaasiumi hoonõh, mia oll muudõt päält tõist ilmasõta vinnekeelidest internaatkoolis. Kukki' mi korter oll väi-



Järvelaiu Peeter (kurakätt) üteh imä ja vele Valtriga. Eräkogo pilt

gokõnõ ja ahoküttega', oll tuu koolilõ lähkoh. Petsere 2. Keskkuul oll Pihkva huultsah (Pskovskaja ulitsa) ja edimält mi tii kuuli olõ-õs pikep, ku oll meil velega olnu' Võroh.

Edimätsse' mälestüse' Petseri 2. Keskkoolist

Mu jaos om väiga' suur vällä-kutsõh miilde tulõta' poolõsaandi tagost aigu, öt midä ma sis tundsõ, ku astõ edimäist kõrda tuuhhu katõkõrdsõhe haljahe puumajja Pihkva huultsah. Mul om selgehe meeleh, öt kuis ma edimäist kõrda üle Võro aoluulitsõ kooli (täämbä om tuu uhkõ Võro Riigigümnaasium) läve astõ, sis sama selget pilti Petserhe kooli alos-tusõst olõ-õi jäänü'.

Petsere kooli direktoris oll Petseremaa kogõnu' koolimiis Georgi Petšnikov, a timäga' ma vaest kuuli astmisõl kokko putu-us. Mu kuuli registriirmi-sõga' tegel oppaja Ugur, kinkõst sai mu klassijuhataja, ja dokumente vormist täks oppõalajuhataja Milfried Pild.

Mul olli' Võroh hüä' hindõ' ja muidogi' olõ-õs mäntsiti' probleem kuuli saamisõga', a probleem tull säält, kost edimält mõista-as arvadagi'. Petserhe 2. Keskkuul tüüt tuul aol eesti kooliprogrammi perrä, a samah allu Vinne föderatsiooni Pihkva oblasti Petserhe rajooni haridusaamõdilõ. A tuu tähend tuud, öt kooli seeh oll kõik eesti keeleh, sis välläpoolõ dokumendi' tull koolil vormsta' vinne keeleh.

Vinne keele mõistminõ oll mul olõmah jo latsõiäst pääle, a probleemis oll tuu, öt Võroh ma olli valinu' viiedäh klas-sih võõrkeeles inglisisõ keele ja ma mõista-as arvada', öt Petserhe 2. Keskkoolih oll vahepääil eiski' kol' kõrgõbat haridust omavat säksa keele oppajat, a olõ-õs ütteri' inglisisõ keele

oppajat. Tuuperäst võõdõti minnu kuuli tingimusõl, öt ma üte semestriga' võta perräavta-mistunnõ säksa keeleh (oppaja Ugur Helene oll nõuh minnu avtamma), öt ma jo kuvvõdahe klassi minneh mõistasi' tõisiga' säksa keele tunnih sammu pitä'. Viiedäh klassih olõ-õs mi klass sukugi' väigokõnõ, meil oll kindlahe üle 25 opilasõ. Ku pallõ täpselt tuul aol Petserhe kooli viiedäh klassih opilaisi oll, tuud om vaja arhiivist perrä kaia'. Ku Võro koolih ma olli opnu' kolmõ paralleelklassiga katsaklassilitsõh koolih, sis Petserhe koolih paralleelklassõ olõ-õs. Edimält ma tiia-äs, öt üts jago mu vahtsist klassi-kaaslaisist tulõ-õs keskkuuli üteh. Maapoisi'-tütrigu' valõ' pääle katsadat klassi kutsõkooli, öt saia' kipõlt praktikitsõ elo pääle. Ma olli opmisusku ja mul oll jo tuul aol selge plaan lõpõta' keskkuul ja minnä' üli-kuuli. Muidogi' ma vaiva-as hinnäst tulõvigumõttidõga' põhikooli jaoh, noorõ inemisõna ma naudõ ello nii ku mu klassikaaslasõki'.

Ma pia tunstamma, öt ku tuli Võrost Petserheh, ma tunnõ-õs, öt noo' liina' omma' suurusõlt ja võimaluisilt erinevä'. Aigupiteh naksi nägemä huvtavva ka' välläpuul kuuli, a sagõhõhe sai juhastat uma huvvõ arõndamisõ jaos õks koolist üteh. Ku pruumi' lõüdä' midägi', midä ma Petserheh tetä' saa-as, sis Võroh oll olnu' hüä kunsti-oppaja nii koolih ku ka' pioneerimajah, a Petserheh jäi mu käelinõ kunstiopõ kindlahe taadõplaan, selle öt säänest innustavat kunstioppajat mul siih olõ-õs.

Petsere kuul ku setokõisi ülikuul ja eesti kuul

Kaieh Petseremaa haridusello, sis Petserhe 2. Keskkuul pidi hindä iihkaujas aastagal 1913

asutõt kuuli. Eesti Vabariigi aol sai Petserhe väiga' uhkõ gümnaasiumi maja, mia om täämbätsse pääväni' üts uhkõbit maiu liinah. Olõs olnu' uhkõ, ku Petserhe eesti kuul olõs võinu' saia' ruumõ tuuh aoluulitsõh gümnaasiumi majah. Kas tuu takah oll ka' poliitika, mõista-as ma tuul kõrral nii väiga' hinnada'. Pihkva huulidsa veereh olnu' puumaja olõ-õs suur, a opilaisi arvu man olõ-õs tuuh koolih kindlahe kitsas.

Ku maja mõttõh olõs just Eesti Vabariigi puult ehitet gümnaasiumhoonõht parebahe nimetä' setokõisi ülikoolis. A ku kaia', öt ku pallõ' tuuh puumajah opnu' noorõ' sai' peräst tõist ilmasõta koolih saad keskharidusõ pääle kõrgõba haridusõ (hulga tull tuust majast ildaba Tartõ ülikoolih opnu' arstõ), sis oll tuu hüä kuul.

Ma olõ eloh nännü' hulga üli-kuulõ ja saa tetä' kokkovõttõ koolõst ja tuu om: uhkõ maja ja rikkus tii-i viil majast hüvvä kuuli, a hüä kooli tegevä' targa' oppaja' ja opilasõ'. Hüvvä kuuli saa-ai tetä' nii, öt mi osta kokko hüä' oppaja', a kõõ om tulõmusõ jaos vaia oppaja ja opilasõ kuuhtüüd. Petserhe kooli kesk-kooli jaoh olli' väiko' klassi'. Ma opõ keskkooli astmõh aol, ku meid oll klassih õnnõ viistõist opilast. Miilde tulõtõh tuud aigu, sis nii hüvvi ja ligimätsi lähikaumisi opilaisi ja oppajidõ vaihõl olõ-õi kindlahe suurih koolõh. Meid kutsiti vastamma väiga' sagõhõhe, säänestmuudu suurih koolõh kindlahe tetä-äs, ja ku kiäki' oll laisk, sis võidsõ oppaja küüsüdä' ja kontrolli' tiidmisi kasvai õga päiv. Kokkovõttõh sääne oppaminõ pidi andma tiidmisõ, mia' ka' veidõ laisõbil and elo jaos vaia minevit tiidmisi.

Petsere kuul oll eismuudu, olõ mõntkõrd imehtänü', öt eiski' nuu', kiä' pääle katsadat klassi lätsi' uma elopääle, sai' hõste kõrda. Mõni ütsik oll elovõoras. Tulõ miilde paar näudeht – üts klassikaaslanõ, kiä oll vaehtõpääil hädäh opmisõga', säksa keele selgessaamisõga', a timäst sai kutsõkoolih pääle katsadat klassi väiga' kõrralinõ mehhanisaator Petseremaa, a ku tä abiellu Kasahstani säkslasõga ja läts elämä Säksamaa Liitvabariiki, sis sai tä ka' sääil kõrda. Miilde tulõ viil töö-nõgi' klassisõsar, kinkõga' mi kuuuh keskkoolihki' opõ, kiä eläs jo pia poolõ saandi jago Bulgaa-riah ja tä om umast võtnu' tuu maa kultuuri.

Mitmõ' koolisõsarõ' ja -vele' jää-äs (kõgõ inäbä pääle 1991) Petserhe õga Petseremaalõ elämä, a nä omma' uma elo ja tüüga' hõste kõrda saanu'. Mõntkõrd valu imehtele, mille nimä' tegevä' asju, midä suuri kuulõ lõpõtaja' saa-ai nii hõste ar' tettüs. Ku Petserhe koolih kaunu' mõistsõ' vinne kiilt hüäl tasõmõl, sis no' tulõ vällä, öt pallõ' omma' eloh ar' opnu' inglisisõ keelegi', midä Petserhe 2. Keskkoolih, nii ku jo ütli, opata-aski'.

Hüä kuul om mu arvatõh tuu, koh oppaja' tapa-ai opilaisih ar' huvvi vahtsidõ tiidmisi vasta ja andva' üteh mõistmisõ eis' edesi oppi'.

Sõir – küümniidõga' vai ilma?

ORASÕ ODE

Setomaa Muusiumidõ kuraator

Sõirapäiv

- XII Satserinna sõirapäiv om 11. juunil alostusõga' kell 11 Saatse muusiumih ja ümbretsõõri talodõh.
- Sõirapäiv lõpõtas pido üteh **Nedsäjä Külä Bändiga'.**
- Sõirakonkursist osavõtmisõ jaos tuu' uma sõir muusiumi 11.06 kellä 11.
- Setomaa Muusiumi' kogova' sõira tegemisõ perimüst. Ku soovit, öt su arvaminõ saasi' muusiumi kogodõhe, sis kiroda' ode@setomuuseum.ee vai helstä' **+372 5569 1796.**

1. juunil saa aastak tuust aost, ku sõiralõ anti kaitsva geograafilinõ tunnustäht. Tuu tähendäs, öt parhilla' või müvvä' sõira nime all õnnõ Setomaaal vai Vana-Võromaaal tett kohopiimäst sõira. Tuu mõtõh om nõsta' sõira väertüst ja kindlusta', öt sõira ostja' saava' uma raha iist ka' kõrralitsõ sõira. Ineminõ, kiä taht hindä tett sõiralõ KGT märki, tä piat tuu jaos umatett sõira viimä laborihe, koh tetäs kindlas, kas sõirah om ette nätt hulga kiudainit, suula ja rasva. Parhillatsõ saisuga' om geograafilitsõ märgi saanu' sõir küümniidõga'.

Arvatas, öt geograafilitsõ märgi saaminõ tuu kassu piirkunna arõngulõ. Sõir om no' samah lootskuh šampanja ja parmesaniga'. A no' om tek-künü' sääne asi, öt kotoh peetä-äi inäp umma lehmä ja tuu „õigõ“ sõira kohopiimä saat õnnõ Nopri ja Mõtsavele talo piimäst. No' om kogokun-nah tekkünü' terräv arotaminõ. Mi olõ sääilmaal, koh inemisõ', kiä' omma' aastakümniit tennü' sõira, öt nä nii ku tiiki-i umah kotoh inäp sõira, a hoops „Setomaa kohopiimäjuustu“. Kas no' võit sõiras nimetä' õnnõ tuud, minkõ autentsus om kinnitet labori puult?

Inemisõ' arvasõ', öt siih om tegemist ettevõtjidõlõ vaja-ligu märgi saamisõga' ja niisamata inemisi tuu asi putu-ta-ai. Rassõ om seletä' inemisi-lõ, kiä' omma' aastakki harinu' sõira tegemä, öt edes-pidi nä piat uma harinu retsepti perrä tett sõira no' nakkamma nimetämmä „Setomaa kohopiimäjuustus“. Kotoh tetäs õks sõira edesi ja paktas ummilõ külälisilõ sõira nime all. Tuu tektäs umakõrda küüsümise, öt määne om traditsiooni-linõ sõir. Meele või paistuda', öt viimädse paarikümne aastaga joosul om naat sõiraga' loomingulitsõlt ümbre kauma: kül' pandas mano suidsuvorsti, kanepisiimnit, erinevi maitsõ-ainit jpm. A tegeligit om ka' või ja küümniidõ manopand-minõ sõira pikkä aoluku arvõs-ralinõ mehhanisaator Petseremaa, a ku tä abiellu Kasahstani säkslasõga ja läts elämä Säksamaa Liitvabariiki, sis sai tä ka' sääil kõrda. Miilde tulõ viil töö-nõgi' klassisõsar, kinkõga' mi kuuuh keskkoolihki' opõ, kiä eläs jo pia poolõ saandi jago Bulgaa-riah ja tä om umast võtnu' tuu maa kultuuri.

Muusiumih tekkü sõirapäivä aigu arotaminõ, kuvvamuudu sõirakonkursi šool aastagal kõrralda'. Edimält sõirapäivil võistli' kõik sõira' üteh kategooriah, a mõnõ ao peräst oll vaia katto jakko lüvvä'. Aastagast 2019 om sõirapäiväl võistõlnu' sõira' katõh jaoh – traditsioonilinõ sõir ja vahtsõaolinõ

kohopiimäjuust – öt õigõt sõira kanepisiimniidõ, suidsuvorsti ja võõridõ maitsõainidõ iist kaitsa'. Peräst sõira geograafilitsõ märgi saamist kerkü üles küüsümis, öt kuvvamuudu võistlusõga' edesi minnä'. Tull ettepanõk, öt vannamuudu sõira kategooriah võistlõsi' õnnõ geograafilitsõ märgiga' sõira'. Tõõsõlt puult arvati, öt poodikraamist tett sõir olõ-õi sukugi' kehvep Nopri umast. Om ka' arvaminõ, öt Nopri kohopiimäst ja piimäst saaki-i tuu suurõ rasvasisaldusõ peräst kõrralist sõira tetä'. Saa-ai ütlemäldä' jättä', öt Setomaa poodõh müvvä-äi Nopri kraami, kuvvamuudu sis inemisõ' piasi' kotoh geograafilitsõ märgi väärilist sõira tegemä. Kõik naka-ai sõira tegemisõ jaos kotoh lehmä pidämä!

Muusiumina mi saa-ai üldä', mia om õigõ ja mia olõ-õi õigõ, mi saa kokko kogoda' arvamisõ' ja luvva' arotamisõ kogokun-nah. Geograafilitsõ märgi olõmah olõmist mi saa-ai tunstamalda' jättä', nii ku murritki', mia tuu tähis om hindäga' üteh toonu'. Mi mõtõh om panda' mõtlõmma ja arotamma tuust, öt kuvvamuudu sis no' kõgõ parebahe edesi minnä'. Tuuperäst sis parhilla' jääs sõira-võistlusõl alalõ kats kategooriat: vanaaolinõ vai traditsioonilinõ sõir ja šooaolinõ kohopiimäjuust. Tõistmuudu šool aastagal om tuu, öt no' võist-lõsõ' kohopiimäjuustu kategooriah kõik sõira', mia' omma' tett poodikraamist, lisandidõga' vai ilma. Ja vanaaolitsõ sõira ala jääs geograafilitsõ märgi väärilinõ sõir. Sinnä' mi ooda sõiru, mia' omma' valmstõt kohaligust kohopiimäst. Nii saava' maitsja' tiidä', määne maiguerinevüs om poodikraamist tett sõiral ja kohaligust kohopiimäst tett sõiral.

Üts erinevüs mi vanaaolitsõ sõira kategoorial geograafilitsõ märgiga' kül' om – mi võta tuu ala vasta ka' küümniidõ' sõira, selle öt päämätselt oldas arvamisõl, öt sõir om õks olnu' nii küümniidõga' ku ka' ilma.



Kivialonõ sõir.

Setomaa Muuseumidõ kogo pilt



Reti Randoja-Mutsu juhtimisel on maastikukujundamine täies hoos.

Foto: Indrek Sarapuu

Luhamaal istutati puid ja põõsaid

INDREK SARAPUU

Luhamaal toimusid 11. mail Setomaa vallavalitsuse ja kohaliku kogukonna ühised istutamistalgud, mille käigus rajati külaplatsi haljastust.

„Luhamaa külamaja on kahtlemata üks ilusamaid maju Setomaal. Julgen loota, et selliseks kujuneb ka maja ümbritsev aed, inspireerituna külamaja värvilahendustest,“ selgitas maastiku planeerija Reti Randoja-Mutsu oma haljastus-

projektis samasugust valge-punase värvide harmooniat.

Luhamaa külaseltsi juhatuse liige ja Setomaa Vallavolikogu aseesimees Arne Leima leiab, et loomulikult tuleb varuda pisut kannatust, kuni see kõik kasvab ja maja üm-

rust kaunistab.

Muuhulgas istutati maha ka möödunud aastal Eesti kauneima küla konkursil osalemise eest kingituseks saadud õunapuu, kelle annetas kohalikule rahvale Riigikogu esimees Jüri Ratas.

Vallavalitsuse ametnikud ja töötajad täitsid tööülesandeid Meremäel

Setomaa vald on omamoodi kolmeks liigendunud ja see on seotud sellega, et 2017. aasta haldusreformi käigus tekkis uue nimetusega vald, Setomaa vald. Üks vald, kes tookord ühisvallaks liitus, oli pika ajalooga Meremäe vald. Mai teisel nädalal võttis vallavalitsus eesotsas vallavanemaga nõuks teha tööd Meremäe teeninduspunktis, endises pea sajandi vanuses vallamajas, kus lisaks vallavalitsuse töötajatele ka kogukonna keskusena toimiv raamatukogu. Kõige suurema vallasekretäri nõuniku ameti kandva ja pidevalt Meremäel töötava **Helle Paloki** käest, kuidas vallarahvas sel nädalal ka maja külastas ja kui palju see aktsioon Setomaa valda lähemale tõi.

Kui palju inimesi teeninduspunktis tavalisel ajal töötab ja kes siit läbi põikavad?

Meremäe majas on alalise kohaga kaks ametnikku, peale minu veel sotsiaaltöösotsialist Katre Pinnär, kes hiljuti emapuhkusele siirdus. Sotsiaal-osakonna ametnike vastuvõtt on nüüd kaks korda nädalas. Tihti põikavad majast läbi avahooldustöötajad. Meremäe-Obinitsa-Luhamaa piirkonna eakaid ja teisi abivajajaid teenindab transpordiga avahooldustöötaja Georg Kuningas, viib arsti juurde ja kauplusesse, üritustele, aitab asjaajamistes. Avahooldustöötaja Valdu Solovjev teeb toiduveoringe Obinitsa lasteaiarühmale, hooldekodu-elanikele Meremäel, lõunasöögitellijatele, veab joogivett, kui majapidamises veepuudus.

Enne koroonakriisi oli majas

regulaarselt ehitusspetsialisti vastuvõtt, toimusid igakuised eakate kokkusaamised. Praegu käivad laulmas ja pilli mängimas leeloansambel Hõpõhelme' ja Meremäe mehe' ning lauluansambel Meribel.

Millepoolest ja kas üldse Meremäe piirkonna inimesed oma murede ja rõõmudega teiste piirkondade inimestest erinevad?

Muretsema paneb see, mida siin ei ole. Kadunud on perearsti vastuvõtt Meremäel ja Obinitsas. Inimesed peavad liikuma kaugemale arsti juurde, apteeki, poodi. Lapsed käivad kaugemale gümnaasiumisse ja huviringidesse. Kaugemale liikumine on ajamahukam ja kulukam. On n-ö piiriäärne eraldatus. Rõõm on kusagil iga inimese sees. Meil on põllu-

majanduspiirkond – põllud ja loomad, Värskas kant rohkem metsa-, kalandus-, kuurordi/turismipiirkond.

Mida muutis nädalajagu päevi kõikide töötajate ja ametnike siin olemine, kuidas töö korraldatud oli? Ruumi ikka jagus?

Maja sai paariks päevaks ametnikega täidetud. Paraku oli sel nädalal mitu ametnikku puhkusel, haiguslehel või mujal õppepäeval, konverentsil, koosolekul. Kodust tööetuleku tee pikenes kõigile oluliselt.

Kolmapäevase pärastlõuna panustas enamik ametnikke Luhamaa külamaja ümbruse haljastuse rajamisele – istutati puid-põõsaid õpetaja Reti Randoja-Mutsu juhendamisel (mitmed meie vallaametnikest on ka Rõpina Aianduskooli vilistlased või õppurid). Neljapäeval sõitis ringi hajaasutuse programmi hindamiskomisjon ülevaatuseks valla majapidamistes, kuhu taotletakse kaevu, kanalisatsiooni või juurdepääsutee rajamiseks toetust. Reedeks jäi vallamajja vaid kaks ametnikku. Täies koosseisus siia ei jõutudki, seega ruumist puudu ei tulnud, igauks sai privaatse kabineti ja loode-tavasti suju töötegmine hästi. Meremäe raamatukogu on laienenud tervele teisele korrusele, ka endisse raamatupida-

mise kabinetti, raamatupidajad said töökohad raamaturiilute vahele. Soovijad said lõunatada koolisööklas.

Vallavalitsuse ametnike Meremäel olemisest jäi n-ö reklaami vajaka. Vallaelanike suuremat liikumist ei täheldanud, pigem isegi vastupidi, ei julgetud tulla või siis ei olnud parajasti küsitud ametnikku majas. Sel nädalal oli ka raamatukogu puhkuseks suletud. Eks suhtlemine ongi rohkem elektrooniliseks muutunud, kel vaja, helistab, kirjutab, kasutab e-keskkondasid; vajadusel läheme inimese juurde koju.

Kas ootate meid siia tagasi või kas peaks meid siin rohkem näha olema ka edaspidi?

Eks ametnikud sõidavad ringi ja külastavad valla asutusi ja objekte järjepidevalt vastavalt vajadusele. Rahvakoosolekud info jagamiseks ja teatud teemade arutamiseks, ühised kokkusaamised on mõnikord vajalikud. Tähtis on rahulolu, et kool-lastead, noortekeskus, raamatukogu, külakeskus, muuseum töötavad, kohalikud inimesed on ära kuulatud ja nende arvamusega arvestatud, probleemidele lahendused leitud, piirkonda investeringuid tehtud, et transport toimib, teed ja ümbrus on korras, prügi saab veetud ja peod peetud. Küsis **INDREK SARAPUU**

Seto Folk tuleb 10. korda

INDREK SARAPUU

Muusika- ja matkafestival Seto Folk, mis toimub 10. korda Setomaal kuurortpiirkonnas Värskas, mis on sellena tuntud juba 50 aastat, kannab pealkirja „Loo ilu“ ning kutsub avastama kunagise Põhjalaagri ilusat loodust nii metsamaastikel kui Õrsava järvel ning kuulama ilusaid lugusid nii eesti- kui välismaistelt folkartistidelt. Festivali peetakse ka leelopäeva.

Sel aastal on välisesinejaid koguni kolmest riigist: Ghanast, Tšiilist ja Lätist. Festivali teisel päeval saab folgikülaosa osa XVI Seto Leelopäevast, mis on setode laulupidu, koondades ühisele peole kõik seto leelokoorid üle Eesti.

Seto rahvarõivaste rikkust ja hõbehetet ilu näeb Seto Folgi teisel päeval nii rongkäigus kui lavalaudadel. Leelopäeva pee-

takse iga kolme aasta tagant ja kõik loodavad, et tulevikus, kui uus Värskas laululava on püsti, saab see toimuma eraldi sündmusena.

Festivali ja leelopäeva peakorraldaja, ülemsootska Jane Vabarna sõnul on Seto Folgi korraldamine tänavu oluliselt lihtsam, võrreldes varasemate aastate pandeemiaolukorraga, mis muutis kontsertide korraldamise pea võimatuks ja välistas välisesinejate kutsumise. „Meil on hea meel, et saame sel aastal välismaa artiste Setomaale tuua ja oma kultuuri ka nendega jagada. Seto Folgi kontsertkavas on artiste ka Ukraina toetuseks,“ ütles ta.

Muusika- ja matkafestivali Seto Folk pääsmed kallinevad alates 1. juunist. Kui kahel päeval pole mahti festivali külastada, siis saab soetada ka ühe päeva pääsmeid. Piletid müügil Piletilevi.ee.

Taavi Liiase raamatute esitlus Luhamaa külamajas

14. aprillil külastas Luhamaa uut külamaja kaitsevaelane Taavi Liias. Kahe huvitava raamatu autor on sündinud küll Valgamaal Hummulis, kuid tema juured ulatuvad ka Luhamaa nulk. Hindsa külas asus tema vanaisa kodu ning lapsepõlvesuvised on Taavi Liias veetnud ka Luhamaa ümbruses.

Taavi Liias teenis 2009. aastal luureohvitserina Kosovos ja 2012–2013 Afganistanis. Kahe välismissiooni vahele jäid religiooniantropoloogia õpingud Tartu Ülikoolis. 2021. aastal lõpetas ta Kaitseväe Akadeemias sõjateaduse magistriõppe. Praegu töötab ta Kaitseväe Akadeemias lektorina.

Kaitsevaelasena on ta kirjutanud põhiliselt sõja teemadel. Tema esikromaan „Talibani pojad“ ilmus 2019. aastal, teine romaan „Helmandi silmus“ 2021. aastal. Mõlemad võitsid Eesti Kirjanike Liidu romaani-

võistlusel kolmanda koha.

Sissejuhatuseks rääkis Taavi Liias oma juurtest Luhamaa nulkas ja jagas oma lapsepõlve meenutusi ümbrusest ja inimestest, keda ta mäletab. Sõja teemadel praegu rääkida on küll väga kurb ja raske, aga samas ka väga teemakohane. Kohale tulnud inimesi huvitasid kirjeldused ilmaoludest ja maastikust piirkondades, kus Taavi Liias teenis. Muidugi ka kohaliku kultuuri eripärad, naised sõjategevuses ja ka tavaline põllumees moonipõllul. Aeg lendas ruttu ja peagi tuli juba hüvasti jätta, sest Taavi Liias soovis veel külastada Luhamaa surnuaeda.

Täna kõik Luhamaa külaelanikud, kes leidsid aega kuulama tulla, ja ka kõiki teisi külalisi, kes sel päeval Luhamaa külamaja külastasid ja kuulama jäid. Kohtume raamatukogus!

KEIU EINLA

OHTLIKE JÄÄTMETE KOGUMISRING Luhamaa, Meremäe ja Obinitsa piirkonnas PÜHAPÄEVAL, 29. MAIL

- **Luhamaa külaplatsi kõrval** (Kõivuniidu, Määsi küla) **kella 9–10**
- **Meremäel korrusmajade juures** (Kaasiku, Meremäe küla) **kella 10.30–11**
- **Obinitsa kaupluse juures** (Kesktänav 15) **kella 11.30–12**

Jäätmeid saavad isikut tõendava dokumendi alusel üle anda Setomaa valla elanikud ja kinnistute omanikud, kellel on sõlmitud jäätmeveo leping ASiga Eesti Keskkonnateenused ning kellel pole võlgnevust vedaja ees.

Vastu võetavad jäätmed: vanarehvid (kõik liigid, kuni kuus rehvi etteregistreerimisel tel 5629 3446); vanad päevavalgustuslambid; elavhõbedat sisaldavad jäätmed; vanad ravimid; lahusti- ja liimjäätmad, fotokemikaalid; pestitsiidid; värvijäätmad; ohtlikke aineid sisaldavad pesuained; ohtlikke aineid sisaldavad printerite tahma-, tooneri- ja tindikassetid; akud ja patareid; ohtlike ainetega saastatud absorbendid, puhastuskaltsud, filtermaterjalid ja kaitserietus; saastunud pakendid; vanapaber ja papp; segapakend; elektri- ja elektroonikaseadmed ning nende jäätmed kuni 3 ühikut; töötlemata puit; lehtklaas kuni 25 kg; kasutuskõlblik mööbel.

Lisainfo telefonil 5629 3446, moonika.pindis@setomaa.ee
Moonika Pindis, Setomaa vallavalitsuse keskkonnaspetsialist

Kolm kuud Venemaa agressiooni Ukrainas on pea peale keeranud maailma majanduse ja sellest ei ole pääsenud ka Eesti ja Setomaa. Energia- ja kütusehinnad on usku-matult kõrged. Valla süsteemis on antud kulude osakaal päris suur, alates koolide küttest, sõiduaudote bensiinist kuni teehoolduste teenusteni. Sellega kaasnevalt oleme väga ettevaatlikud eelarve kulude suhtes ja peame kõiki kulutusi hoolega kaaluma. Samas üksikisiku tulumaksu on esimestel kuudel hästi laekunud ja ehk on sellega võimalik osaliselt ka ülekulusid katta.

Vallavalitsus on maagaasiküttel olevatele katlama-jadele võtnud pakumisi alternatiivsetele kütteliiki-dele nagu vedelgaas ja põlevkiviõli. Teadaolevalt läheb ka Värskas Veekeskus gaasilt hakkepuidule üle. Soojus hoonetes on üks energiapuulgeoleku garantiisid ja selleks peame valmistuma ning tegema kõik endast oleneva.

Vallavalitsus on viimase kuu aja jooksul kaks nädalat töötanud väljaspool Värskat, üks nädal Mikitamäel ja üks nädal Meremäel. Need tööpäevad andsid palju uusi ideid kohapeal ja erinevat või lähemat pilku me vallale. Töötajad tutvusid kohapeal erinevate objektide ja inimestega. Elevust tekitasid ka ametnike uued kabineti-naabrid ja teistsugused ruumid.

Toimus ka nn Setomaa asjatundjate komisjon, mida vedas riigihalduse minister Jaak Aab. Saime rääkida enda probleemidest ja muredest ning loodame nendele leevendust. Teemadeks olid haridus ja seto keel, piirialasete teede olukord, turvalisus, ettevõtetus ja muud teemad. Lehe ilmumise ajaks on meid külastanud ka president Alar Karis.

Ehitustest liigub finiši poole Mikitamäe hooldekodu, ehitusleping sai sõlmitud Värskas laululava ehitamiseks ja üle valla käivad mitmed heakorda parandavad tegevused.

Üheks positiivseks arenguks võib nimetada Marinova karjääri ümber asuvate talude veeprobleemide lahendamist ettevõtjate poolt puurkaevude rajamisega. Hea koostöö valla ja kaevandajate vahel on loonud võimalused reaalseteks lahendusteks.

Ukrainlasi võtab vald vastu rahulikus tempos ja kes soovib jääda maapiirkonda, sellel on võimalus. Võime öelda, et püsivasse elukohta on hetkel jäänud umbes 25 sõjapõgenikku, kes püüavad kodumaast kaugel uues kohas enda elu elada. Meie ülesanne on aidata neil kohadena ja integreeruda Setomaa kogukonda.



RAUL KUDRE,
Setomaa
vallavanem

Endise Meremäe valla külates elavatel vallakodanikel, kes soovivad saada killustikku, palume esitada vabas vormis avaldus

Setomaa vallavalitsusele (kirjalikult Meremäe teeninduspunkti postkasti, aadressil Petseri tee 15, Meremäe küla, Setomaa vald, Võru maakond 65302 või e-posti aadressil vald@setomaa.ee) **hiljemalt 30. juuniks 2022.**

Killustiku jagamisel on eelistatud ühiskondlikud objektid ja teed. Üks isik saab tasuta killustikku taotleda ainult ühe kinnistu jaoks. Ühe kinnistu jaoks saab taotleda ainult üks isik.

Täiendav info: valla majandusspetsialist Lauri Saar, tel 520 4526



Setomaa Vallavolikogu istung 28.04.2022

■ Kehtestati Setomaa Vallavolikogu 26.09.2019 määruse nr 13 „Setomaa valla huvihariduse ja huvitegevuse toetamise kord“ muutmise määrus.
■ Otsustati muuta Setomaa valla arengukava muutmismenetluse ajakava; arengukava, investeringute kava ja eelarvestrateegia muutmise eelnõu koostamine 2. mai kuni 15. juuli, eelnõu avalik väljapanek valla veebilehel perioodil

25. juuli kuni 21. august, avalik arutelu 25. augustil Värskas kultuurimajas, vallavalitsuselt arengukava eelnõu esitamine volikogule hiljemalt 31. augustil 2022.
■ Kehtestati „Kortermajale toetuse andmise kord“ korteriühistute toetamiseks üldkasutatavate ruumide ning tehnosüsteemide rekonstrueerimisel, tuleohutusnõuete tagamisel, elukeskkonna parandamisel ja atraktiivsemaks muutmisel.

■ Kehtestati „Erasteedel tasuta talihoolduse teostamise kord“.
■ Kehtestati „Erasteede avalikuks kasutamiseks määramise kord“.
■ Otsustati algatada asustusjaotuse muutmise menetlus Setomaa vallas lähtuvalt Maa-ameti ettepanekust viia külade lahkmejooned vastavusse maakatastris registreeritud katastriüksuste piiridega.
■ Otsustati lugeda tuvastatuks Setomaa vallas Küllätüvä

külas Väike-Roosoo maaüksusel asuvate elamu ja lauda, Toomasmäe külas Seene maaüksusel asuva elamu, Koidula külas Männi maaüksusel asuva elamu, Meremäe külas Pihlapõosa maaüksusel asuva lauda, Puista külas Vase maaüksusel asuva elamu, Kundruse külas Sassi maaüksusel asuvate elamu ja sauna peremehetus ja võtta nimetatud ehitised arvele Setomaa valla omandina.

Valla arengukavva saab veel mõtteid lisada

Vallas käib arengukava koostamise protsess. Seda juhivad vallavalitsuse arendusspetsialist **Ulvi Oper**, kes vastab ka valla lehe küsimustele.

Milleks üldse vallale sellist dokumenti vaja on ja kes selle koostamisel kaasa rääkida saavad, võivad või peavad?

Valla arengukava on aluseks valla eelarve koostamisel, varaga tehingute tegemisel, investeringute kavandamisel ning investeringuteks toetuste taotlemisel.

Valla arengukava on valla pika- ja lühiajalise arengueesmärgi määrav ja nende elluviimise tegevusi kavandav dokument, mis tasakaalus-

tatult arvestab majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise keskkonna, looduskonkonna ja rahvastiku tervise arengu pikaajalisi suundumusi ja vajadusi ning analüüsib probleemide ja võimaluste hetkeolukorda tegevusvaldkondade lõikes ning on aluseks erinevate eluvaldkondade arengu integreerimisele ja koordineerimisele.

Valla arengukava koostatakse koostöös valla ametnike, valdkonna eest vastutavate spetsialistide, volikogu, volikogu

komisjonide ja allasutuste juhtidega.

Lisaks on valla arengukava eelnõu üleval veebilehel tutvumiseks kõikidele huvitatud isikutele, valla elanikele ning teistele ettevõtetele ja ametiasutustele.

Valla arengukava koostamise protsessis on elanikel hea võimalus kaasa rääkida ja suunata järgmiste aastate investeringuid ja tegevusi.

Millises faasis hetkel ollakse ja millal arengukava vastu võetakse?

Setomaa valla arengukava, investeringutekava ja eelarvestrateegia muutmise eelnõu koostamine on töös ning kes-

tab veel kuni 15. juulini.

Arengukava antakse volikogule üle hiljemalt 31. augustil ning kinnitatakse volikogu poolt hiljemalt 15. oktoobril 2022.

Kas saab veel oma mõtteid lisada?

Arengukava muutmise eelnõu avalik väljapanek ja ettepanekute esitamine toimub 25. juuli kuni 21. august 2022. Arvamuste ja ettepanekute esitamine hiljemalt 21. augustil 2022 kirjalikult e-posti aadressil vald@setomaa.ee või Setomaa Vallavalitsuse kantseleisse (Pikk tn 12, Värskas alevik, Setomaa vald, Võru maakond 64001).

Eestis jätkub iga-aastane karuputke võõrliikide tõrje

Sel aastal tellis Keskkonnaamet riikliku karuputke võõrliikide tõrje enam kui 2200 hektarile. Hiid- ja Sosnovski karuputkede leviku peatamiseks on oluline tõrjuda neid kõikides kasvukohtades.

Sosnovski karuputk ja hiidkaruputk on ohtlikud nii kodumaisele loodusele kui ka inimese tervisele. Need ja teised invasiivsed võõrliigid on Eestisse sattunud inimese abiga ning võtavad kodumaistelt liikidelt ära elupaiku.

„Kui karuputke võõrliigid toodi kunagi Eestisse söödakultuurina sisse, ei osatud arvestada nende kahjuliku mõju inimeste tervisele ja elusloodusele. Kliimamuutuste toel on ka uute invasiivsete võõrliikide Eestisse jõudmine ja püsima jäämine üha tõenäolisem. Seetõttu tuleb uute liikide sissetoomist vältida, et probleeme ja meie looduse tundmatusest muutmist ennetada,“ selgitas Keskkonnaameti loodushoiutööde büroo juhataja Eike Tammekänd.

Keskkonnaameti tellitud karuputketõrje kestab maikuust augustini, vajadusel kauemgi. Esimene tõrjetööde ring peab olema lõpetatud 15. juuniks. Tõrjumistööd tehakse üle Eesti kõikjal, sõltumata maa omanikust ja sihtotstarbest. „Suurem töö algab maikuu teises pooles, mil taimed on kasvanud umbes 20 cm kõrguseks. Kindlasti ei jõua tõrjujad maikuu jooksul kõikidesse kolooniatesse – see aga ei tähenda, et mõni teadaolev koloonia jääks tõrjest välja,“ kinnitas Tammekänd.

Iga maaomanik ja loodusest hooliv kodanik võib karuputke võõrliike ka ise välja kaevata,

järgides Keskkonnaameti kodulehel viidatud ohutusnõudeid. Kaardistatud kolooniate asukohti saab vaadata Maa-ameti karuputke kaardirakendusest.

Karuputke võõrliike tõrjutakse tihedamates kolooniates taimekaitsevahenditega, ent järjest enam ka taimi labidaga välja kaevates. „Väljakaevamisest eelistame peamiselt mahe- ja õuealadel, mesilate läheduses ning väikestes ja hõredates putkekolooniates. Veekaitsevööndis on taimi lubatud vaid labidaga välja kaevata,“ sõnas Tammekänd.

Tänu tähelepanelike kodanike teadetele ning spetsialistide välitöödele kaardistas Keskkonnaamet möödunud aastal 661 uut karuputke võõr-

liikide kolooniat 132 hektaril. Karuputke võõrliikide uutest leiukohtadest palub Keskkonnaamet teatada e-aadressile info@keskkonnaamet.ee. Uued kolooniad lisab amet tõrjesse esimesel võimalusel, mitte hiljem kui järgmiseks suveks.

„Iga leitud ja tõrjesse lisatud koloonia aitab võõrliikide levikut ja nende ohjamiseks kuluvat aega vähendada. Oleme väga tänulikud kõikidele kodanikele, kes on looduses nähtud karuputke võõrliikide kasvukohtadest meile teada andnud,“ ütles Tammekänd.

Maaomanikel on õigus karuputke võõrliikide riiklikust tõrjest keelduda, kuid siis tuleb nende tõrjumisega ise tegeleda. Üksikuid taimi soovibabki Kes-

konnaamet välja kaevata maaomanikel endil.

Erinevalt teistest Euroopa riikidest on Eestis karuputke võõrliike tõrjutud enam kui kümme aastat. Tänu järjepidevale tööle on nende levik aastataastalt Eestis oluliselt vähenenud ja karuputki võib meie looduses järjest vähem kohata.

Karuputke võõrliigid on kantud võõrliikide nimekirja nii Eestis kui ka ka Euroopa Liidu tasandil. See tähendab, et nende kasvatamine ja leviku mistahes viisil soodustamine on keelatud. Eestis korraldab karuputke tõrjet Keskkonnaamet.

Tänavu karuputke võõrliikide tõrjumiseks tellitud tööd lähevad maksma ligi 402 000 eurot. Keskkonnaamet

KESKKONNAAMET

TEGUTSE RAHULIKULT! KANNA PIKKI PÜKSE JA KÄSEID, KUMMIKINDAID JA KAITSEPRILLE!

Karuputke väljakaevamine

KOLM SÄMMU, KUIDAS ISE OHUTULT KARUPUTKE TÕRJUDA:

1

Eemalda labidaga taimi küljest suured lehed ja tõsta ettevaatlikult kaugemale. „Langeta“ vars.

2

Eemalda õisikud ja jätta kuivama. Seemnetega õisikud põleta. Peavars peab olema juure küljest lahti.

3

Kaeva välja juur, eemalda suurem muld ja jätta kuivama. Mitte-õitsevate taimede puhul piisab ainult sellest sammust.

VÄLDI KOKKUPUUDET TAIME MAHLAGA!

Pese taimemahlaga kokku puutunud koht kohe vee ja seebiga, kata päikese eest. Konsulteerige perearstiga!

TEAVITA UUTEST KARUPUTKEDEST KESKKONNAAMETIT
INFO@KESKKONNAAMET.EE



Piknikul.

Fotod: Helina Nõlvik



„Tunnen, tean, oskan“ ohutuspäeval.



Vastseliina päästekomando külastus.

Meremäe Tsirgupesäkene

Meie lasteaed püüab õppida läbi õues nähtu ja kogetu. Tähtsal kohal on õuesõpe, mida rakendame igal võimalikul viisil. Teeme koostööd kohalike ettevõtjate, talunike ja kogukonnaga, et viia lasteaia mänguline õpe ka majast kaugemale.

Osalesime aasta vältel Võrumaa koolieelikutele suunatud projektis „Tunnen, tean, oskan“. Oleme projekti käigus läbi viinud erinevaid tegevusi ning andnud lastele ohutusalaseid teadmisi. Lasteaeda on külastanud Meremäe vabatahtlikud päästjad, Naiskodukaitses, Punane Rist, politsei. Käisime külas Vastseliina päästekomandos.

Kuna elame piiriäärse alal, tunnevad lapsed palju huvi piirivalvurite tööde ja tegemiste vastu. Palusime piirivalvurid lasteaeda oma tööd ja töövahendeid tutvustama. Saime näha tööautot varustusega, drooni, valgusrakette, relvi jne. Piirivalvuritel oli kaasas ka teenistuskoe. Lapsed said näha, kuidas koer töötab. Päeva lõpetuseks said lapsed koeraga mõõtu võtta mündi leidmisel.

Lasteaed osaleb mitmendat aastat Suukooli projektis, kus projekti lõpus saavad lapsed osavõtu ja tubli hambahoolituse eest isikliku hambaharja ja -pasta ning lisaks palju teadmisi suuhügieenist.

Osaleme Räpina Aianduskooli korraldatavas taimeprojektis „Maitsetaimedega sõb-

raks“. Selle aasta taimedeks olid sidrunmeliss ja piparmünt. Meie lasteaias on mänguväljakul ka oma peenar, mida hooldatakse koos lastega varakevadest hilissügiseni. Lapsed saavad teada, kuidas puulehtedest komposti saab. Rühma 3-aastane laps korjas kodus ponide sõnnikut ning tõi seda mänguväljakul asuvale peenrale väetiseks. Lasteaias külvame seemneid, paljundame, hooldame ja istutame ümber.

Sel aastal kasvab meie peenral palju tervislikku ja maitsvat, millest valmistame oma kööginurgas koos lastega tervislikku toitu. Teeme salateid, küpsed. Peenral on meil kummel, aianurgas nurmenukud ja ka mustsõstrapõõsad, millest keedame teed.

Kord kuus viime õuesõpet läbi Meremäe kaasikus, mis on meie lasteaias imeline õppepaik, kus saame õuesõpet läbi viia, kaasates kõiki õppevaldkondi ja teha palju lõimitud tegevusi.

Meie lasteaias on tähtsal kohal traditsioonilised tähtpäevad. Aprilli lõpus pidasime volbrapäeva, kus me kostümeerisime end nõidadeks. Igal osa-

lejal ei olnud puudu ka sõidu- vahendist ehk luuast. Sel päeval söime lõunasööki õues, grillisime, keetsime nõiateed erinevatest taimedest, milleks olid nõges, kasepungad, nurmenukud ja mustsõstrapungad.

Emadepäeva hommik algas lastel üllatusega, tegime hommikusöögi lasteaias taigana ja küpsetasime üheskoos pannkooke. Pannkooke söime koos jäätisega ja lastel jagus rõõmu küllaga. Kui kõhud täis, ootasime emasid lasteaia mänguväljakule pidutsema ja lapsega lustima. Lapsed kinkisid emadele kaardi, esinesid laulude, tantsude ja luuletustega. Hiljem maitstesime kooki ning emad ja lapsed veetsid koos toredalt aega.

Matk Borodino talu maadele toimus 11. mail. Tore oli just see, et rühma kõik 18 last said sel päeval osaleda. Tutvusime erinevate taimedega, külastasime metsloomade sööda-paika. Nägime lakusoola puud ning saime teada, kuidas loomad nii kõrgelt soola kätte saavad. Ronisime mägedest üles. Sealt avanes imeline vaade Meremäe keskusele, paistis ka lasteaia maja. Pidasime pikniku ja söime lõunasöögi õues. Toit maitseb õues kordades paremini, seega kujuneb õuesõppe läbiviimisel pikniku pidamine traditsiooniks.

KAJA ja HELINA, lasteaia õpetajad

Kevadised tegevused noorsootöös

TRIINU ARUND

Käesoleval aastal tähistab Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus (Eesti ANK) oma 20 aasta juubelit ehk siis rohkem kui 20 aastat tagasi alustas tegevust ühendus, mille eesmärk oli luua võrgustik noortekeskuste vahel, pakkuda liikmetele koolitusvõimalusi ning rääkida kaasa riiklikul tasandil noortekeskuste temaatika küsimustes (allikas: www.ank.ee).

2007. aastal 1. juunil avati noortekeskuse jaoks renoveeritud ruumid ning aktiivseks tegevuseks sai hoo sisse Värskas Avatud Noortekeskus. Kümme aastat tagasi registreeriti Meremäe noortekeskus ja käesoleval aastal tähistab 13. sünnipäeva Mikitamäe noortekeskus. Vaadates neid aastaid, mil on arendatud piirkonnas noorsootööd, siis suurema osa oma tegutsemise ajast on noortekeskused toimetanud omaette ning iga keskus on omamoodi eriline, kuna noortekeskuses on noortega tegelenud erinevad noorsootöötajad ja kõik on jätnud oma jälje ning neil kõigil on koht piirkonna noorsootöö arengus.

Täna on kaks aastat olemas toimetanud ühise eesmärgi nimel, kuid igal piirkonnal ja noorsootöötajal on oma käekiri ja meetodid, kuidas noori kaasata ja mitmekesistada vaba

aja veetmise võimalusi. Sünnipäevapeod on jäänud viimastel aastatel küll tähistamata seoses koroonaviirusest tingitud piirangutega, kuid töö seisma pole jäänud. Hoolimata kõikidest piirangutest on noorsootöötajad jätkanud oma tööd ning olnud noorte jaoks olemas ka keerulistel aegadel. Ja ega peod pidamata ei jää. Plaan on alustada uut õppeaastat teismoodi ehk sünnipäevatoriti saab süüa septembri alguses. Selleks, et sünnipäevapidustustest osa saada, tuleb pilk peal hoida noortekeskuste Facebooki lehtedel.

Piirkonna noorsootöö on oma noorsootöötaja „nägu“: mida väiksem on olnud noorsootöötajate vahetumine, seda stabiilsem on olnud noorsootöö areng. Seda, et olemas olnud tegusad ja silmapaistvad, nähakse ka väljaspool Setomaad. Setomaa noored ja nende tegemised on „pildis“ ja meid teatakse ja tuntakse just noorte tegude pärast. Värskas ja Meremäe noortekeskustele antakse üle Eesti ANK juubeliüritusel hõbedane autahvel tänutäheks, et olemas Eesti ANK liikmed olnud juba 10 aastat. See aeg on olnud piisavalt pikk, et teha olulisi samme ja otsuseid selleks, et sinisel noortel oleks noori arendav ning innustav keskkond.

Minu käest on küsitud, et miks on vajalik kuuluda Eesti

ANK liikmete hulka. Noortevaldkonna eestvedajana pean oluliseks olla Eesti ANK liige ja kuuluda ka Eesti Noorsootöötajate Kogu liikmeskonda, kuna see võimaldab mul panustada noorsootöösse ja selle arengusse ning aitab olla kursis noorsootöös toimuvate muudatustega ja uuendustega.

Selleks, et noorsootöötajatel oleks jätkuvalt tahet, energiat ja uusi mõtteid, on oluline osaleda erinevatel koolitustel nii Eestis kui ka välismaal. Käesolev kevad on olnud noorsootöötajatel tegus ja arendav. Värskas ja Meremäe piirkonna noorsootöötajad osalesid aprilli lõpus koos Võrumaa noorsootöötajatega ühisel õppereisil Itaalias, kus tutvuti Itaalia pikaajalise tööga pagulastega, orbude, erivajadustega noortega, mitteõppivate ja -töötavate noortega. Igapäevased kohtumised ja vaatlused arutati üheskoos läbi, tagasisides tati vastuvõtjatele, seati kogetu põhjal uusi plaane Võrumaa noorte jaoks. Projekt „Nähtamatud noored: toetus läbi noorsootöö“ viidi ellu Võrumaa Arenduskeskuse koordineerimisel, partnerluses Itaalia organisatsiooniga Soro Tori ning Haridus- ja Noorteameti Erasmus+ programmi toel.

9.–13. mail osales Mikitamäe piirkonna noorsootöötaja Soomes Kirikkonummis viiepäevasele õppereisile, mille ees-

märgiks oli noorsoovaldkonnas tegutsevatele inimestele tutvustada erinevaid tehnikaid ja anda infot aktiivsemaks kogukonnaliikmeks saamisel, võimestada ja motiveerida noori. Veel oli päevakorras jätkuvalik eluviis, kliima, mitmekesine toitumine, mis on tervislik toitumine ja kuidas toit mõjutab otseselt meid kõiki. Projektis kohtusid inimesed Eestist, Leedust, Gruusiast, Poolast, Serbiast, Türgist, Ungarist ja Soomest.

Kevad on olnud sünnimusi ja tegevusi täis. Hetkel on noored häälestanud ennast õppeaasta lõpetamisele ja noortekeskuse eestvedamisel põhitegevused algavad suvevaheajal. Enne jaanipäeva alustame laulupäevadega ja õpilasmaleva tegevustega, edasi jätkame Võrumaa Noorte suvepäevadega ja sealt otse liigume Seto Kuningriigi latsipäevale ning suvevaheaja lõpetab tantsulaager. Nende suursündmuste vahele mahuvad veel suvesumina tegevused, Seto folgi noortealal toimetamine, erinevad laadad ning vahelduseks keerame noortekeskuse päeva tagurpidi ehk noortekeskus ei ole avatud päeval kella 12-st kuni 18-ni, vaid noortekeskuse lahtiolekuaeg on kella 17–22. Jätkuvalt jagame noortekeskuste Facebooki kontodel nii noorte suunatud infot kui ka tegevusi, mis piirkonnas toimuvad.

Mikitamäe Kooli lõpuakus 18. juunil kell 14 Mikitamäe Koolis.

Meremäe Kooli lõpuakus 18. juunil kell 16 Meremäe Koolis.

Värskas Gümnaasiumi gümnaasiumiosa lõpuakus 20. juunil kell 15 Värskas Kultuurikeskuses.

Värskas Gümnaasiumi 9. klassi lõpuakus 21. juunil kell 16 Värskas Kultuurikeskuses.

VÖRUMAA PIKAMAAJOOKSUDE SARI 2022

ÜMBER VÄRSKA JÄRVE
JOOKS / KÖND

DISTANTSID 10 JA 5 KM JOOKS JA KÖND
CA 1,2 KM MINIDISTANTS
CA 400 M MUDILASTE JOOKS

LAUPÄEV, 11. JUUNI
ÜHISSTART KELL 15.00

Eesmärk

Populariseerida jooksu- ja kõnniharrastust kui tervislikku liikumisviisi looduses.

Ajakava

13.30 Võistluskeskus avatud
15.00 START 10 km
15.30 START 5 km ja kõndijad
17.00 MINIDISTANTSI START
17.15 MUDILASTE JOOKSU START
ca 17.45 AUTASUSTAMINE

Registreerimine

I VOOR soodushinnaga 10. juuni südaööni
II VOOR kuni vahetu stardijani
WWW.VORUMAAASPODILIIIT.EE

Korraldavad: Setomaa vald, OK Peko, Võrumaa spordiliit

VÖRUMAA
TOIDUKESKUS

barrus

coop

DANPOWER

EESTI KULTUURIKAPITAL

VÖRUMAA
ARENDEKESKUS

Võrumaa Teataja

Kujundus & kujundus

VÖRUMAA
SPORDILIIIT

VÄRSKA
ORIGINAL

Värskas Kuurortravikeskus

VÄRSKA GÜMNAASIUM

Suvised veelõbud ja veeõnnetused käivad liiga tihti käsikäes

ELARI KLIIMAN

Päästeameti Lõuna päästkeskuse ennetuspartner

Veeõnnetuste ja uppumiste ennetamisest peame viimastel aastatel rääkima kurval toonil, sest uppunute arv on liikunud tõusuteed. Eelmisel aastal jättis üle Eesti veekogudes elu kokku 60 inimest, üle-eelmisel aastal uppus 58 inimest.

Kuigi uppumiste otsesed põhjused on erinevad, siis seob neist paljusid üks joon – suur osa hukkunute olid traagiliselt tagajärjed toonud veeõnnetuse ajal alkoholihoobes. Siit saab teha selge järelduse, et purjus peaga suplemine, paadisõit ja järskude kallaste või purretega veekogu ääres tegutsemine on eluohtlik kombinatsioon, mida tuleks iga hinnaga vältida. Napsisena hoidu veekogudest ise ning takista sõpru saatustlikku viga tegemast. Ole tähelepanelik, sest peomeeleolus võib vägagi ootamatult tekkida olukord, kus sinu sekumise sõltub sõbra elu.

Soojemate ilmadega suveajal on populaarne eri sõiduvahenditega vee peal meelt lahutada. Veekogul paadiga, aerulauga, kanuuga või vesirattaga sõites peab mees hoidma, et õnnetusel saab sinu elu päästjaks päästevest. Vest peab ohutuse tagamiseks olema seljas nii täiskasvanutel kui lastel. Igaüks peab valima enda jaoks sobiva suurusega vesti, mille rihmad, lukud ja nöörid tuleb korralikult kinnitada. Ainult nii on vee-

õnnetusel, mis enamasti juhtub äkki, vestist kasu.

Ujuda on alati turvalisem selleks ettenähtud ja ettevalmistatud, soovitatavalt valvega randades. Tundmatu põhjareljeefi ja järsemate kallastega kohas on vetteminek ning sealt väljatulek füüsiliselt raske. Libastumisohtu kõrval võib kujuneda olukord, et kaotatakse silmist vetteminemise koht. Samuti võivad vee all varitseda esemed, näiteks ehitusjäätmel, puutoikad, pudelikillud või muu praht, mis sind vette hüppamisel või kukkumisel vigastavad. Kehvema füüsilise ettevalmistuse ja ujumisoskusega inimesed peaksid vältima ujumist tugeva lainetuse ja kiire vooluga oludes ning hoiduma kalda lähedusse.

Ujuma on alati ohutum minna koos pereliikme või sõpradega. Nii saate üksteisel silma peal hoida ja hättasattumisel üksteist kohe aidata või abi kutsuda. Eriti oluline on see meeldetuletus lapsevanematele, sest lapsed ohte tajuda ei oska ning võivad kergesti kriitilisse olukorda sattuda ning abi vajada.

Mitmel pool on omavalitsuste toel ujumiskohtadesse paigaldatud veeohutusstendid. Nendel olevate päästevahendite ja õpetuste toel saab igaüks hätta sattunud inimese elu päästmiseks parima anda. Igal stendil on oma number, mille järgi häirekeskus alati abi võimalikult kiiresti õigesse kohta saata oskab.

Päästeamet soovib ohutut suve ja turvalisi veerõome!



Mitmel pool on omavalitsuste toel ujumiskohtadesse paigaldatud veeohutusstendid.

Foto: päästeamet

MEREMÄE KOOLI TEATED

20. mail kella 10–12 Meremäe Kooli spordipäev.

24. mail kell 10 vallavanema vastuvõtt põhikooli lõpetajatele.

26. mail kella 15–17 Meremäe rühma koolisaatmispidu.

30. mail kella 16–18 Obinita rühma koolisaatmispidu.

1. juunil Võrumaa mudilaste laulu- ja tantsupidu. Osalevad Meremäe ja Obinita liitrühma lapsed.

7. juunil võimlemispidu „Ajamasin“ Tartus. Osalevad Meremäe Kooli 1.–4. klassi õpilased.

9.–10. juunil Meremäe Kooli kevadlaager.

18. juunil kell 16 Meremäe Kooli lõpuaktus.



Muinasjutupäeval Lüübnitsas.

Foto: erakogu

Seto muinasjutupäev

Pärast koolivaheaega, esmaspäeval, 2. mail kogunesid Setomaa koolide 3.–6. klassi koolinoored Lüübnitsa külla ettevõtluspäevale ja seto muinasjutupäevale.

Päeva avas Setomaa vallavolikogu esimees ja Lüübnitsa külanõmme Urmas Sarja, kes kõneles noortele küla eduloost, sibulate kasvatamisest ja nende kasvatajatest.

Toredad muinasjutuvestjad Piret Päär ja Piret Kukk aitasid avastada lugude jutustamise saladust ning leida jutuvestjat iseendas. Seto muinasjutupäevale olid noori tulnud tervitama Setomaa ülem-

sootska Jane Vabarna ja noorsootska Rain Oper. Piret Pääri juhtimisel kuulati ja vaadati aasta jooksul õpitud lugusid õpilaste esituses. Värska Gümnaasiumi 3. klassi õpilaste esituses kõlas seto keeles „Jussikese seitse sõpra“. Õpilasi juhendasid õpetajad Merike Kull ja Maret Vabarna. Õpetaja Evi Kambrimäe juhendamisel esitasid Meremäe Kooli õpilased katkendeid raamatust „Kahropoig Puhh“.

Väljavõte Piret Pääri blogist: „Astud hommikul kööki ja näed, perenaisel muinasjuturaamat laual! Imedemaa, see Setomaa! Vanaemad loevad muinasjutte

hommikukohvi kõrvale! Ikka juhtub, et mõni vallavanem või linnapea tulevad mõnele tähtsale üritusele avateretust tooma ja lähevad siis kohe ära. Aga siin ... ülemsootska võttis isegi haigeks jäänud lapse asemel kohe Laupäeva rolli enda kanda, jutumängust „Jussikese seitse sõpra“. Näitas oma eeskujuga ette, kes on ettevõtlik inimene!“

Aitäh kõigile osalejatele, kellega sai üheskoos veedetud imeilus ja tegus kevadpäev Lüübnitsas.

MARET VABARNA
ja **KARIN SONTS**
Mikitamäe Koolist

Üleriigilisel õpioskuste talgupäeval

Meie, Värska Gümnaasiumi 6. klassi võistkond, võitsime sügisel õpioskuste talgute maakonnavooru ning kevadise vaheaaja laupäeval, 30. aprillil osalesime Väike-Maarja Gümnaasiumis XXVI üleriigilisel talgupäeval.

Värskast hakkasime sõitma 7.30 ja päralt jõudsimme veidi enne kümnet. Autojuhiks oli meile õpetaja Meeli Mets. Peale hommikusööki algas ülesannete lahendamine, millest ei pääsenud ka saatjad õpetajad.

Pidime jagama meeskonnaliikmete vahel rollid: juht, kella hoidja, rühma kooshoidja ja postrispetsialist, ning planeerima erinevate ülesannete lahendamiseks aja, et ikka kahe

tunniga valmis jõuaksime. Arutasime, millega alustame, mis ettevalmistusi teeme, mida järgmisena teeme, kuidas töö jaotame, mida postrile kanda ... Kogu tegutsemine tuli ülevahtlikult paralleelselt postrile kanda. Hinnati ka üksteise toetamist.

Teksti lugemise järgselt küsimustele vastamiseks sai kasutada loetud teksti, enda nutikust, teostada arvutusi ja otsida vajaduse korral lisainfot veebilehtedelt. Järgnes 30 minutit kestev põnev katse mullas leiduva aine määramiseks vide juhise põhjal. Töö lõpus korrasime töökohad ja seadsime paberid õigesse järjekorda.

Peale lõunasööki korraldati

orienteerumine Georg Lurichi teemal. Autasustamisel hõigati üldvõitjaks Gustav Adolfi Gümnaasium, kelle korraldada jäävad 2023. aasta õpioskuste talgud. Ülejäänud võistkonnad kuulutati teise koha vääriliseks. Auhinnaks jagati ajaloo teemalisi raamatuid ja maiustusi.

Meile meeldisid mitmekülgsed tegevused, grupis koostöö harjutamine, oma tugevuste ja nõrkuste selgumine, lisainfo otsimine. Kahju, et ei jäänud aega teiste koolide õpilastega suhtlemiseks.

MIHKEL MURUTOOM,
KÄTI KUDRE,
KIRKE KEEM ja
KATARINA-LEE SAAREKIVI
Värska Gümnaasiumi 6. kl

Käisime Värskas õpilasfirmade laadal

Laupäeval, 30. aprillil käis meie minifirma Golden Vibes Värskas õpilasfirmade laadal müümas enda tehtud tooteid. Seda firmat esindavad Ami, Maria ja Virginia.

Me müüsimise käevõrusid, kätekreeme, kehakreeme ja seepe. Käevõrud tegime vää-

riskivipärlitest, kätekreemid, kehakreemid ja seebid tegi aga meie tiimi liige Maria kodus ise.

Laadal osales meie koolist ka teisi minifirmasid, nt Kastanimuna ja A&A. Kastanimuna poisid müüsid kastanimassaaži ning A&A kauples vahvlite ja trühlitega.

Laadal oli veel teisigi koole õpilasfirmadega väljas, näiteks Värska ja Mikitamäe, nemad müüsid ka palju lahedaid asju ja mõnusaid maiustusi.

Meie firma sai preemia, sest olime parim minifirma, ning ka teine meie kooli minifirma Kastanimuna sai preemia,

Reis Rootsi

Enne koolivaheaega sõitsime kooliga Rootsi. Sõit algas hommikul vara kell 6.30, mina olin veel üsna väsinud. Kahjuks pidin ma teise kooli lastega istuma, nii et sõit Tallinnasse ei olnud päris mugav. Õnneks võtsin ma kõrvaklapid kaasa ja kuulasin terve sõidu muusikat.

Kui me Tallinnasse jõudsim, pidime üles panema meie kooli käsitöönäituse. Näitus oli Tallinna vanalinnas ja mina arvan, et see oli päris äge. Ka mõned minu tehtud savikujukused olid näitusel. Pärast näitust läksime me PROTO avastustehasesse, kus oli hästi palju virtuaalreaalsusprille. Meile räägiti kuumaõhupalli minevikust ja sellest, kuidas neid teha. Pärast seda saime PROTO tehases ringi käia, minu lemmikkoht oli virtuaalreaalsusratas. Ma olen kogu aeg tahtnud oma unesed rattaga õhus sõita ja viimaks saingi selle ära teha.

Siis oli aeg laeva peale minna, meile anti piletid ja läksime. Enne Rootsi lauda minekut panime me enda asjad kaju tisse. Rootsi lauas ma palju ei söönud, sest lihtsalt ei tahtnud. Olin natuke aega enda kajutis ja siis teised tulid ka. Minu kajutis olid kaks poissi ja mu vend. Ma väga ei mäleta, mis laeva peal juhtus, aga ma mäletan seda, et meie kõrvalkajuti vetsupott ummistus ja kõik läksid bingot mängima, aga mina ei läinud. Meie kajutis oli telekas ja ma vaatasin seal filme, kuigi need olid vene keeles. Õnneks seal olid subtiitrid. Õhtul läksime kuskile diskokohta, mulle seal väga ei meeldinud.

Lõpuks jõudsim Rootsi, me läksime metroosse ja see oli mul kolmas kord metroos käia. Stockholmis käisime ühes suures kirikus, relvakambris ja paljudes poodides. Relvakamber oli okei, seal oli raudrüüsid inimestele ja hobustele, püsse ja kostüüme, mida sai selga panna. Me nägime ka kuninga lossi vahtkonnavahetust, aga see juhtus enne relvakambrit.

Siis lasti meil üksi Stockholmis ringi käia, mina, mu vend ja üks teine poiss läksime plaadipoodi, kommipoodi ja muud rohkem väga ei teinudki. Ma läksin vennaga tagasi kommipoodi, et midagi osta, sest kui me esimest korda käisime, ei oostnud me midagi. Siis läksime metroosse ja tagasi laeva peale.

Sõit tagasi Eestisse oli sama sugune, ainult et seekord sai normaalselt magada. Kui jõudsim Eestisse, siis kõik oli tege-likult päris mõnus, aga kahjuks oli bussis väga-väga palav olla. Tegime väikese peatuse Olerexi juures ja jõudsim lõpuks kõik koju. See reis on kindlasti üks mu lemmikreise üldse.

IKO PAI,
Meremäe Kooli 4. kl

VIRGINIA KÄST,
Meremäe Kooli 5. kl

Seto Kuningriigi võistluisi juhõndi' 2022

KOORIKÕSÕ VÕISTLUS

Timahava om Seto Kuningriigih koorikõsõ võistlus. Õks tuu jaost, õt nuu' naase' ja mehe', kiä' mõistva' seto laulu tetä', saanu' vahtsit laula üteh kooriga ette kanda'.

Sooh Setomaa leheh annami kõigilõ tiidä' kol' teematsõõri, õt kõigil olõs aigu paar kuud sõnno märki':

- seto kiil
- seto latsõ'
- suurõ' sõa' ni tõvõ'

Kuningriigih pääväl tõmbas ülemb-sootska kõigi näteh kolmõst teemast vällä üte – tuu om timahavadsõ koori-võistlusõ teema. Laul tohi-i olla' pikemb ku kol' mintat. Laulda' tulõ pääst, seto muudu ja seto viiega. Hinnatas kõkkõ tuud, mia seto laulu mano kau: sõnno, iistütlejät, killõt ja koori hellü. A niisamata ka tuud, kuis kuur ilotas ja helü kokko kõlas. Oodami koorõ hüälmeelel ilotama ni võiki laulma. Võistlõma oodõtas nii naisi ku mihi!

Päävedosnik: Kalkuni Andreas, andreas@folklore.ee

PILLIMIHI VÕISTLUS

Võistlusõl sorditas vällä üts kuninga pillimiis.

Mängi' võit:

- libliklõõtsa, Teppo tüüpi lõõtsa, karmoškät
- kiigat
- (seto helühannaga') kannõlt

Midä kaetas ja kullõldas välläsortmisõ man:

- Tulõ mängi' üts seto kargus ni üts lugu, midä mängitäs Setomaal.
- Pillimäng õkva kisk tandsma.
- Pilli perrä om hüä ja kerge seto muudu tandsi' ja lugu om mängit kimmä taktiga'.
- Pillimiis piät tiidmä, mäntsest nulgast lugu peri om vai kinka/minka perrä tä om tuu ar' opnu.

Hindamistargol om õigus jättä' avvu-hind vällä andmalda', ku olõ-i sood kõrda täüdet.

Päävedosnik: Kadarpiku Tiina, muusikakool@setomaa.ee

KIMMÄS SETO KEELE KÕNÕLÕJA

Soo aasta sorditas Seto Kuningriigih edimäist vuuri keelemõistjidõ siäst vällä kõkõ paremb seto keele kõnõlõja. Tuu jaost tulõ rahva iih ette kanda' määnegi setokeelinõ jutusõkõnõ. Jutt või olla' hindäl vällä märgit vai tõisilt kuuldu; või olla' tõõmeelinõ vai nalalinõ, päämäne om, õt kõnõlõminõ olõsi' seto keeleh. Kiä taht, või kõnõlda' mõnõ mälestüse vai muidõ märgotusõ.

Nõudmisõ' kõnõlõjalõ omma':

- jutus piät ar' mahtuma 3 minodi sisse
- ette piät käümä seletüs, mille sääne jutt vai kost tekst peri om
- Kõnõlõja man hinnatas:**
- seto muudu sõnasäädmist jutussõh
- seto muudu sõnno käändmist-püürdmist ja keelekumu välläkuuldumist (intonatsioonil)
- vannamuudu ütlemistõ ni sõnno tarvitamist
- kõnõlõja kimmäst ni jutusõ sisuga kokkominevät olõkit
- kullõjidõ huvvi ja tähelepandmist

Päävedosnik: Nassari Elvi, 5271 760, Elvi.Nassar@evm.ee

KARGUSÕKARGAJA, KASATSKILÜÜJÄ VÕISTLUS

Valitas illos, tark ja kõrralinõ seto esindäjä.

Kõgõ paremb kargusõkargaja ja kasatskilüüjä:

- mõist seto muudu tandsi'
- om seto muudu olõkiga' ja kihähoitmisõga'
- mõist hinnäst pillimehe muusiga perrä säädä' ja tandsi'
- kargusõkargaja tands tsõõrih tõisiga ütehkuuh ja edvistämäldä' kaejidlõ jaost

Ku om veidembä ku kats võistlõjat, sis hindamist tulõ-i. Hindamistargol om õigus jättä' avvuhind vällä andmalda', ku olõ-i tingimuisi täüdet.

Päävedosnik: sootska Paaba Palaga, 5177 614, kargus@swingtants.ee

SÜÜKE JA JUUKÕ VÕISTLUS

SÕIR om 20. hainakuu pääväst 2021. aastagast Euroopa Komisjoni puult vällä ant geograafilidsõ kaitetusõ tunnusõga, mia tähendäs, õt sõir om tett Setomaa vai Võromaa talokraamist (piim, kohopiim, või, muna') ja om sisse pant küümne'. Sõir piät olõma ilosa värmiga, tihtsä olõmisõga, hüä lõhnaga, hindäl tett. Sõira võtt vasta komisjon, kiä ütles, kas sõir kõlbas sõiravõistlusõlõ. Sõira tegemisõ ilotsilõ saat küsüda' nõvvu: Malkovi Pille, 5298 643.

LEIB om kullanõ pala, minkalõ anti suud, ku käärokõnõ maaha sattõ. Leib:

- piät olõma vannamuudu tett
- piät olõma hüä maigu ja lõhnaga
- piät olõma ilosa näoga
- piät olõma päält ille ja paksu koorõga

MARAPIIRAK. Luhamaal om suuh ni mõtsah hulga mustkit, palohkit ni tõisi mõtsamarju, miä' omma' jo mustidsõst aost pääle väärt söögikraam olnu', a avvukohal om õks uma' kododsõ' mara'. Hüä piirak om õks Setomaa! kasvatõt ni korät marõst. Piiragumeistrist saa tuu, kinka piiragu maitsmisõl rahvas kõõ parembast tunstas. Kõrraldaja: Käisi Ere, 5804 0675

HANSA, OL', TAAR JA VERREV VIIN. Setomaal paktas umatett kraami õks nõnnopite. Tuuperäst piät joogi', miä' kuningriigi võistlusõlõ rahvalõ maitsmisõst tuuvvas, olõma hüä maiguga, vannamuudu ja kõrdapite tett.

Kõrralinõ **hanša** piät õks vana viisi perrä olõma mito kõrda läbi aet ja tohi-i olla' vähämb ku 45 kraati kangõ. Õigõ hanša om rüäst tett ja väega avvu seeh omma' nuu' meistre', kiä' viil eis' ka rükä kasvatasõ'. Vannamuudu tett hanša om klaar ja ilma värvilidä ni hüä lõhnaga, minkaperrä saat õkva üldä', õt kraam om paslik ja õigõ. Hüvvä hanšat piät vällä-nagemisõ perrä jo tahtma ja maigo perrä hüäst kitmä. Vastavõtja piät kõrraga ar' maitstva hanša ni ütlemä tuujalõ, kas juuk lätt Seto Kuningriigi meistri võistusõlõ vai jääs rahvalõ maitsa'.

Taar olõ-i kali. Innevanastõ tetti õgah taloh ummamuudu taari. Taar om leevä vai leeväkoorikidõ vai muud muudu jauhõhõlõ pääle pant vii hapnõmisõ perrä saad hapu juuk. Taar piät olõma ilosa värmi ja hüä lõhnaga, tegijä piät ar' seletämä taari tegemisõ. Taar piät olõma kõrralitsõlt aigupite ar' hapanu ja piät olõma juujalõ meelelinõ.

Verrev viin om kodoaia vai mõtsa-marakõistõst õigõhõ kääritet juuk, miä olõ-i ätkest last. Õga meistri tege umma-muudu, tuuperäst tulõ eis' pruumma tulla', õt meistri vällä sorti'. Kõrraldaja: Põldmetsa Egle, 5631 9828

Võistlõmma tuud kraami iist mastas rahha: sõir 10 €/kg, piirak 8 €/kg, leib 4 €/kg, hanša 8 €/l, ol' 2 €/l, taar 2 €/l verrev viin 5 €/l.

Kraami piät olõma: sõira 2 kg, piirakut 2 kg; leibä (vannamuudu) 2 kg, hanšat 1 liitri (teräviläst vai linnasõst tett ja üle 50 kraadil; olt 2 liitrit; taari 2 liitrit; verevät viina 2 liitrit.

- Kraami või tuvva' ka' inämbä ja sis tuu pandas kuningalavva pääle kostist.
- Kraamõ vastavõtminõ kellä 10–12.
- Hindaja' (sõõgi- ja joogimaitsja') andva' uma helü, a tuu iist tulõ massa': sõir 4 €, piirak 3 €, leib 2 €, hanša 6 €, taar 2 €, ol' 3 € ja verrev viin 4 €.
- Kõkõ inämbä helli saanu' sõõgi- ja joogitegijä' omma' rahva lemmiku'. Sõoaastagatsõ' sõira-, leevä-, hanša-, ollõ- ja taarimeistri' sortva' vällä seto sõõgi ja joogi asätundja'. Piiragu- ja verevät viina meistri selgus rahva helüde perrä.
- Juukõ ja süüke pruumminõ lõpõs, ku üte inemisõ tuud kraam saa otsa. Perräjäänü' joogi' ja sõõgi' läävä' kuningalauda kostist.

VÄGÜMEHE VÄLLÄSORTMINÕ

Setomaa kõgõ kõvõmba mehe vällä-sortmisõ man kaetas joudu, kindlat kätt ja terävät nutti. Kihäkaal om õnnõ üts ja piä-i olõma Setomaa juurõ', om vaia julgõt päälenakkamist. Kõgõst kõnõldas täp-sembält võistlõmisõ man. Kõgõ kõvõmba vägümehe jaost olõ-i tähtsä' punkti', tä om tõisist üle, ku om õigõl aol õigõh kotusõh – kuningriigipääväl Luhamaal.

Päävedosnigu': Huigi Toomas, Huigi Anneli, 5293 645

KALAMEHE VÕISTLUS

Õt Seto Kuningriigi kalamehest saia', piä-i mitmõst tunnist Pihkva järve pääle kallo püüdmä minemä. Hüä kalamiis paistus silmä ka kuiva maa pääl kalamehele tarvilikkõ osavusülesandit täüteh. Kala-miis piät täpsehe lanti pildma, palästõ kässiga kallo püüdmä ja ummi tiidmisi kalandusõh näütämä. Ülesandõ' nõudva' kalamehele umast täpsust, kannatlikku miilt ja õnnõ.

Päävedosnik: Laatsi Leivo, 5804 0577

NAISI NÄPOTÜÜ VÕISTLUS

Teema: tiranik / käterätt

Timahava saa kuninga näpotüü meistrist tuu, kiä om valms tennü kõkõ ilosamba seto muudu tiranigu.

Vasta võõdas näpotüü, miä om hinel koet kangast vai poodirõivast ummõld. Pilo ja nõglaga tsusit kirä' võiva' olla' nii üteh ku ka mõlõmbah otsah. Tiranigulõ mõttu olõ-i ette ant.

Õga kangakudaja saa kuta' tiranigu sisse ummamuudu vigurit ja pilotada' eis-muudu pilo. Konkursil hinnatas, ku kõrda-pite ja ku keerolitsõlt om tüü tett, kaetas, kas om seto muudu ja tervik. Umakoet kangas om õks korgõmbah hinnah.

Viimäne aig tiranigu tuumisõst kuuh nimesildiga' om 2. august 2022 Seto Käsitüü Kogo kontorihe Verskah. Tõid võõdas vasta ka kuningriigipäävä hummogu infotelgih kooni' kellä 11ni'. Kõigist konkursilõ esitet tõiest pandas kokko näütüs.

Tõid hinnatas ja hindaja' kuts kokko Seto Käsitüü Kogo. Vällä andas kats avvu-hinda: rahva miildüminõ ja žürii avvuhind.

Päävedosnik: Kala Ingrit, 5620 0057

Värmilitsõ piloga ilostatu rõiva' ja aša' kõlbasõ' saaju aost hõste

KALA INGRIT

seto pitsi päivi pääkõrraldaja

Seto värmilitsõ pitsi päivi om Verskah peetü 29 vuuri. Timahavatsõlõ vällänäütü-sele „Saaja'“ tuudi 21 tüüd. 16 näpotüü tegija hulgah oll' nuid, kiä' ommava' varahampa kon-kursil käünü', a oll' ka vahtsit osalõjit. Ilosit pitsitõid oll' hüä vällä säädä' Verska külastuskes-kusõhe – Reegi majja. Kolmõ nädäli joosul saiva' kõik, kiä' tahtsõva', kävvü' vällänäütüst kaemah ja hinele meeleperrä pitsile hellü andmah. Kõik tüü' olliva' kaameraga ülest võetu ja Facebuuki lajalõ ilmalõ kaemi-sõst ja helü andmisõst säetü. Parembidõ sortmisõst säeti kokko komisjon: Lillmaa Terje, Kunsti Tiiu, Ziugandi Piret, Tuiga Elis ja Kõivo Anne. Hin-daja' hintsiva' innekkõ pitsi, kaeti, ku peenokõistõ om pilo-tatu, kuis sobis kangaga kokko ja kuis om ummõldu.

Edimäne preemia anti tima-hava Liivago Galinalõ. Timä tüümahukas siidniitega pilo-tatu pitsiga ündrik ja pluusõ om tettü kingtüsest. Pilo ja rõivas sobisõ' hõste kokko ja tegevä' õga kandja ilosast. Tõist ja kol-mandat preemiat jäivä' jagama Kadarpiku Gloria süämepitsiga ilostatu roosanõ kleit ja Lassi Signe kardin, miä om tettü saaja kingtüsest imält tütrele.

Koolinoortõ pääpreemia jäeti ka jagamisõlõ. Parembidõst tõiest kiteti Meremäe kooli 6. klassi opilasõ Paloki Gerdi „Saajapillimehe kott“ ja Verska kooli 6. klassi opilasõ Saare-kivi Katarina-Lee „Ikurätt“. Gerdi juhendaja om Andresoni Sigre ja Katarina-Leed opaš imä Pärtini Sirid. Hindaja' andsõ' vällä ka idee-preemia, tuu sai Arundi Karoli „Sõrmusõ padil“.

Vahtsõnõ tahvli Saatseh

KÜLVIGU HELEN

Kiä om ildaaigu Saatse kerigu man käünü, tuu vaest om nännü', õt Saatse „vahtsõ“ kerigu mano om üts tahvli-kõnõ pant.

Tuu tahvlikõnõ kõnõlõs Sat-serinna Peeter-Pauli kerigu aoluust: õt mille taad ehtämä naati ja mille lõpuni ehtedä-äs. Juttu om ka' kerigu arhitektist,



Om nätä', õt ka' mi ülebsootskal om vahtsõst tahvlist hüä miil.

Külvigu Heleni pilt



Liivago Galina kleit.

Kala Ingriti pilt

Teema-preemia anti verevä-valgõ piloga Vabarna Mareti „Saaja tõõsõ päävä kleidilõ“.

Peime maaha ka suurõ pitsi-päävä. Kunsti Tiiu näüdäs, määndsit saajuga seotu asju muuseumikogoh om, ja Liivago Galina kõnõli tuust, kuis timä Räpinä Aianduskoolih 5. tasomõ pitsioppusõl opsõ. Päävä lõpõtusõst opaš Lillmaa Terje naisi ilosat roosipitsi pilo-tama. Oll' õks hüä ütehkuuh pilotada'!

Auhinna' jaetas vällä 27. mail kell 15 Reegi majah.

Vahtsõl aastagal tulõva' pit-sipäävä' jälki ja joba 30. vuuri. Konkursi teema om „Kingtüs/ juubelikingtüs“. Naakõ' sis jo kipõstõ plaani pidämä, mida kiä kingtüsest saia' taht!

Timahava pitsipäivi kõr-rald' Seto Käsitüü Kogo, tugisi' Rahvakultuurikeskus ja Seto-maa Vallavaltsus.

Elise Rosalie Aun.

Unõhtõt Eesti näio Setomaalt

Saatse Muuseumih om valmis saanu’ lihtsa rändnäütüs „Elise Rosalie Aun. Unõhtõt Eesti näio Setomaalt?“. Näütüs tutvustas Setomaal Saatse nulgah Ulitina küläh umah noorõiah olnu’ Eesti luulõtaja **Elise Rosalie Auna** (15.06.1863 – 2.06.1932) ello ja loomingut.

KORELA TEA

Näütüse kokkosäädmisõ mõt-tõs oll, öt miilde tulõta’ luu-lõtaja seost Saatse nulgaga ja mõtõsta’ elo- ja kultuurikesk-kunna mõio inemisi mõttöilma kujonõmisõlõ.

Elise Auna loomingut om tugõvalt mõotanu’ elo siih seto-kõisi keskel ollõh ja muidogi’ illos luudus. Luulõtaja loomin-guh om mitmit luulõtuisi, koh tä kirotas Setomaa luudusõ ilost ja tuu mõost inemisõ isik-susõ arõnõmisõlõ.

Tenoväärt panusõ luulõ-taja elo ja loomingu tutvusta-misõl kohaligulõ lugõjaskun-nalõ om andnu’ 80ndäil aasta-gil Verska Keskkooli kodo-uur-musligõ töie juhendaja Oja-veere Anu. Timä juhendami-sõl sai valmis Kalmusõ (Toe) Lea kodouurmuslik tüü, mia om hoiul Verska gümnaasiumi raamadukogoh.

Jakob Hurda nimelidsõ Põlva Rahvaharidusõ Seldsi vällä ant Põlvamaa kodoluukogomigu

„Minevikumälestusi“ II jaoh om kirotanu’ Ojaveere Anu eis’ Elise Auna elost ja loomingust.

Verska koolioppaja ja kavva-aigsõ Põlva Keskkooli direk-tori, kodo-uurja ja pedagoo-gikaaoluulasõ Lehestigu Pauli iistvõtmisõl panti 1988. aas-taga juunih Ulitina küllä luu-lõtaja noorõao kodotalo moropääle vana lõhmusõ ala mälestüstahvli.

Elise Auna edimäne luulõ-kogo „Kibuvitsa öied“ om saanu’ mõttö Ulitinah elämisõ elämi-sist ja emotsioonõst. Luulõtus „Looduses“ (kae’ hüvväkätt all) kõnõtas ka’ minnu ku Ulitina küläh elänu’ inemist.

Mi ooda kõiki huvilisi näü-tüse avamisõlõ 4. juunil kell 12 Saatse muusiumi.

Küllä tulõva’ luulõtaja sugu-lasõ, kinkõ ettekandõ’ andva’ võimalusõ rännädä’ luulõ-taja ello, timä tunnõtõhe seto-kõisi siäh olõmisõh, igätsüsest siist kavvõbahe jouda, muialõ jouda’, a tagasi igätsüse halust ja kõgõst huvtavast, minkõst mi soo aoni’ olõ-õi tiidnu’.



Elise Rosalie Aun.

Pilt Eesti Kultuurilulidsõ Arhiivi kogost

Vanavanavanatädi tervtüse’ aastagast 1915

„Mälestüse’ umast elost“ (1915) – palakõsõ’ Elise Rosalie Auna latsõia ja noorõia mälestüisist

Mu edimätse’ latsõia mäles-tüse’ läävä’ Ulitinahe. Mia oll inne tuud aigu, om ku unõnägo, minkõst mul määnestki’ selget pilti olõ-õi. Ulitinah ma kasvi vabalt. Imäl oll suurõh maja-pidämisõh hulga tüüd ja tege-misi. Mu perrä küüsü-tis kiäki’. Kõik päävä’ mänge moonamiihi ja poolõterä rahva latsiga’ põllu pääl, hainamaal ja aidah; käve müüdä mõtsa ja õgal puul ümb-retsõõri. //

Luudusõ puult oll tuu mu kodokõnõ ilosahe ehtet. Elo-maja ja moro ümbre oll katõlt puult suur ma’aaiaid, koh põlidsõ’ lõhmusõ, vahtra’, kõo’, toomõ’ ja tõõsõ’ puu’ ummi latvu taiva poolõ liigudi’. Keväjätsel aol helisi tsirka laul maja ümbre sântse jovvuga’ ja iloga’, midä ma perästpoolõ kohki’ muial olõ-õi kuuldu’. //

Aiah oll meil hulga uibit. Esä istut õgasagamatsi ma’apuhmõ ja tekk lillipindrit. Ubinit ja marju mi võidsõ süvvä’ nii varra ja pal-lõ, ku õganõs mi tahtsõ. Tsirgu-pessi oll aiah mitmitkümnit. Nuid mi käve sagõhõhe kaemah. A nuiõ tohi-is kurja tetä’, sääne asi tulõ-õs meele mõttöhegi’. //

Sanna takah koplih oll lump. Lumbi veereh kasvi’ ilma du jämme’ paiu’ vai raa’, nii kuis näid sääl nimetedi. Tiigih oidu’ pardsi’ ja hani’. Mõnikõrd lasti kanal pardsipuja’ vällä haudu’. Kül’ kaagat kana tiigi veereh, ku pardsipuja’ vette ojoma latsi’.

Mõnõ aastaga iist juhtu’ mu kätte mu vanavanavanatädi Elise Rosalie Auna mälestüse’ uma inäbä ku saa aastaga iist kiro-tõt eloluust ja mi suguvõsa Setomaalõ rändämisõst üleminevä saandi keskaigah, minkõst varahappa olõ-õs midägi’ tiidä’. Mi perre jaos om tegemist väiga’ hinnalitsõ materjaliga’, teno nuiõ kirotuvisilõ omma’ soo aoni’ tiidä’ olnu’ ütsigu’ nime’ ja väiko’ tiidmispalakõsõ’ innitsist inemisist saanu’ kõrraga’ helü ja hinge ja ello om heränenü’ ka’ aig, minkõh nä elli’. Ma’ siih jaa läbi aolehe Setomaa mõnõ Elise Auna latsõia kirjeldüse Uli-tinast 19. saandi tõõsõh poolõh.

SIIMETSA MOONIKA

Ütskõrd linnas kana ka’ vette ja olõs pia ar’ uppunu’, ku abi tul-nu-us ruttu.

Põllumaa’ olli’ meil kehväkese’ ja liivadsõ’. Ka’amaa, pedäjä-mõtsah õnnõ sammõl ja kana-rik. Piimä olõ-õs kohegi’ müvvä’. Tuuperäst oll vanõbil rassõ renti kokko saia’, perrä jää-äs pia midägi’. Hainamaid oll veidõ ja nuuki’ vaesõ’. Suurõba’ liina’ kõik kavvõh. Petsere oll tuul aol nii ku suur vinne külä, koh pääle vilä, midä randlasõ’ osti’, mäntselegi’ tõõsõlõ hindä kasvatõt kraa-milõ oll rassõ ostjat löüdä’ ja ka’ hinna’ olli’ väiga’ madala’. Tuu-peräst võta-as mu vanõba’ latsi kooltamisõ pääle mõtõldagi’, nii väiga’ ku mu imä tuud tahtsõ ja süuvõ. //

Kuuli sääl lähkoh olõ-õs olõ-mahki’. Seto latsõ’ kasvi’ ilma kirja mõistmalda’ üles nii ku nuur võso. Nä opõ’ tõisi käest ummi rahvalaulõ ja tuu oll kõik. Mi opõ lugõma kotoh imä käest. Ma loi 6-aastagatsõlt. Ku velja Karli opati, sis ma opõ säält kõr-valt lugõmisõ ar’. Umbõs tuul aol oll mi naabusõh üts isik Hugo Hartvig, Talina puult peri. Tä oll

hüä haridusõ saanu’ ja mitmit aamõtit pidänu’. Ütskõrd tä oll mõisavaltsõja, tõõnõkõrd poodi-sell olnu’ jne, a kohki’ tä olõ-õs pikkä aigu, selle öt tä oll suur joodk. Sääl pümmeh nulgah, koh keddägi’ õga midägi’ olõ-õs, tull Hartvig mõttö pääle koolmeistris naada’. Korela veski man oll üts tühi tarõkõnõ saia’ ja kuul ollegi’ valms. Latsi kogosi umbõs kats-kümmend. Päämätselt eestläisi latsõ’, kiä’ veskimiihinä ja puus-tusõ peremiihinä siih ja sääl ümbretsõõri elli’, ka’ mõnõ’ seto ja vinne latsõ’ olli’ siäh. Sinnä’ kuuli, kohe meilt vaivalt kats versta maad, saadi’ mu vanõba’ ka’ mu vele Karli, mu sõsarõ Miili ja mu’. Sääl mi opõ säksa ja vinne keeli lugõmist, kirotamist, reh-kendämist. Tuu opminõ oll õnnõ massina muudu pähätagominõ, ilma mäntsegi’ arvusaamisõlda’ ja seletüseldä’. Viis päätükkü opõ säksa keeleh pähä, ilma öt midägi’ olõs tiidnu’, mia tuu oll. // Mitu nädälit läts opminõ ilma taktsuisilda’ edesi. A ku Hartvi-gil jo tsuutkõsõ rahha oll, sis tä nakas juuma, mia nii kavva oll, ku raha ja pareba’ rõiva’ olli’ ar’ maaha juud. // Nuu’ mõnõ’

aastaga’, mia tä sääl kuuli pidi, oll tä kuvvõh kotusõh korterih. // Nii oll tuu kuul kõrdapiteh Korelah, Korodissah, Valdinah, Ulitinah, Sütsinäh jne. Pia kõi-gih nuih kotussih olõ tuuh koo-lih kaunu’. // Kõgõ viimäte kattõ tä mi piirest tävveste ar’, nii nigu tä sinnä’ ilmugi’. Mi nulk oll jäl’ ilma koolilda’.

Mu veli Karl oll vaehtëpäl Tartoh kreisi-reaalkooli läbi tennü’ ja Moskvahe mõtsatiidüst opma lännu’. Uma hüä ja suurõ säksakeelidse raamadukogo jätt kodo. Tuu sai mu vaimulõ varan-dusõ aidas. Mäntse hüämee-lega’ ma loi Schillerit, Goethet, Körnerit, Hauffi, Bürgerri, Dan-tet, Vossi, Weltgeschichte, Lite-raturgeschichte jne. // Nuu’ raa-madu’ olli’ mu süämesõbra’ ja hoiiji’ mu hingel hinge seeh. Tuu-peräst noki’ viil, parhilla’ 1915, ku kõik säkslaisi vanva’, tuu suurõ ja hirmsa sõa peräst, mia om käeh, või-i ma tuud rahvast vihada’, kinkõl om nii ilosat vai-muvarandust kirändüseh. Nuu’ mõnõ’ mehe’, kiä’ kogõmalda’ sinnä’ kõrvalistõ kotusõhe juhtu’ ja mullõ liki proomõ’ aia’, mõis-ta-as mu süämehe määnestki’ tunnõht herätä’. A tuu pikäao-linõ ütsindä olõminõ ja õnnõ raamatidõst seltsi otsminõ tekk minost unistaja, kiä’ eishindäle umah mõttöilmah ilma lei, min-kõh tä elli. A tuu olõ-õs kuuhkõ-lah tõõmöli eloga’. Ku ma viimäte säält Setomaa nulgast vällä sai, saa-as inemisõ’ minost arvu õga ma näist. Tuu om, öt ma mõis-ta-as seltskunnah ellä’. Ma olli eissagamanõ, nulkiganõ ja olli tsõõrkost tahvimalda’.

Kiä oll Elise Rosalie Aun-Raup?

Täämbä tiid õnnõ mõni ütsk Setomaalt peri luulõtajat Elise Rosalie Auna, kinkõlõ peräst Lydia Koidula surma pakti toonatsõh Postimeheh perändis „Koidula kannõld“ ja heränemisaigsõ luulõ hiilge-aol oll timä üteh Anna Haavaga’ Eesti kõgõ tuntubit luulõtaji. Kaieh Elise Auna eloluku, tulõ õnnõ imehtellä’ tuu Eestimaa veerenulgah kasunu’ tütärlatsõ püüdmist saia’ haridust ja unis-tust olla’ luulõtaja aol, ku naisil koolitarkusõ saaminõ ja hindä teostaminõ välähpuul koto oll keerolinõ, ku võrrõlda’ miihiga’.

Üleminevä saandi peräotsa vaimust kant romantistligu ja religioossõ loomuga’ luulõ või paistuda’ parhilla’ rassõ, a Uli-tina küläh kasunu’ Elise Auna (päämätselt varahinõ) looming om nii sisult ku vormilt uma aost suurõperäne näide ja pand mõtlõmma, kuvvamuudu kesk-kund, koh mi kasu, kunstnigu ilma kujondasõ’ ja inspireervä’.

Aol, ku Eesti ütiskunnah seto rahvast halvastõ mõtõldi ja sagõhõhe alavääristedi, oll Elise Aun tuu, kiä setokõisi iist vällä astõ. Nii om mitmidõh aolehe artiklidõh ja setodõ ello seletävidõh jutah mõistmist, toetust ja saldmist seto rahva vasta, kinkõ siäh om tä üles kasunu’. Elise Aun ja Jakob Hurt kirodi’ umavaihõl ja sõprussi-demidõ märgis om Kirändüs-muusiumi rahvaluulõ osakun-nah Elise Rosalie Auna kogot seto jutu’ ja leelo. Luulõtamma naas Elise varra, timä loomin-gut avaldi’ Postimiis, Olõvik, Meelejahutaja. Edimäne luu-lõkogo ilmu 1888 ja säält edesi „Laanelinnuke“ (1889), „Metsa-lilled“ (1890), „Kibuvitsa öied“ II (1895) ja III (1901). 20. saandi edeotsah oll kirändüseh suur murrang ja Elise Auna viimädse’ kogo’ ilmu’ jo sis, ku moodo läts realism, a esämaalidsõl ja loo-duslүүiril olõ-õs inäp kotust.

Kas uma väiko haridusõ vai rahutu ja rassõ elo peräst lää-äs tagasihoidligu loomuga’ luulõtaja aoga’ üteh ja täks võidsõ tuugi olla’ põhjus, mille tä täämbätses unõssihe jäi. Elise Aun sündü Kanepi kihl-kunnah Pikareinu ka’ramõisah aastagal 1863 kuvvõlatsõlit-sõh perreh kõgõ noorõba tüt-renä. Esä oll saanu’ kihlkunna-

koolih hüä haridusõ, imä oll peri vaesõst pöpsiperrest, a mõistsõ lukõ’. (Elise esä Peeter Auna sünnükodu oll Lääne-Madi talo, minkõ korstnajaala all oll kõõ nõukogodõ ao olnu’ 1884. a Otepääl pühitset ja par-hilla’ ERMih hoiul ollõv edi-mäne Eesti lipp). Setomaalõ Ulitina küllä mõisa rentnigus läts pereh 1867. aastagal ja nä olli’ sääl kokko 21 aastakka. Katõlõ pujalõ anti korgõp hari-dus – Aleksander Aunast (1848) sai maamõõtja Talinah ja Karl Eduard Aun (1861) oppõ Tarto Reaalkoolih ja Moskva üli-koolih ja oll üts eesti akadee-militsõ mõtsandusõ alosta-jist. Nelä tütre kooltamisõ jaos vanõbil rahha jakku-us. Elise joudsõ peräst mitmit eräoppa-jidõ man opmist ja vanõbidõ survõstämist vahtsõst vallalõ tett Rāpinā-Lokuta kolmõklas-silistõ tütärlatsi kuuli, a sääl oll raamatidõst opmisõst tähtsāp näpotüü. Perästpoolõ tä võtt Tartoh erätunnõ, koh tä 25-aas-tagatsõlt vele Karli abiga’ ellä’ sai. Elleh Miina ja Karl August Hermanni perreh, sai tä tutvast toonatsidõ Tarto haritlaisiga’, kinkõ siäh oll ka’ timä tulõvanõ sõbõr Anna Haava.

Ku vanõba’ kolõ’ Ulitinast ar’ ja lätsi’ tütär Anna ja väü-miis Jüri Kirschi ostõt Meremäe valla Süväoro tallo elämä (koh perästpoolõ sündü ka’ seto rah-valuulõ kogoja ja kirändüstiid-läne Ello Kirss-Säärits (1914)), sis naksi’ pääle luulõtaja püsü-mäldä’ rändämisõ ao’. Tä joudsõ olla’ tüüh Viländih kirānigu ja aokirānigu Lilli Suburgi man Eesti edimätseh naistõaoki-rāh Linda, a oll ka’ kodoop-paja, pöõtaja, raamadupoodih müüjä, rõivakauplusõ kassa-pidäjä ja oll keerulitsil aigul õks vele Karli man Võtikvereh, Pär-nuh, Riiah. Pääle pikä essüske-lemist tä joudsõ Talinahe, naas tüüle raamadukauplusõh, koh sai tutvast uma tulõvatsõ mehe Friedrich Raupiga’ (1859). Näil oll kats tütärt Hanna (1906) ja Maria (1909), kiä’ nõukogodõ okupatsiooni tullõh lätsi’ ar’ Kanadahe. Elise Rosalie Aun kuuli 1932 Talinah ja om matõt Rahumäele. Armastus kodokülä Ulitina vasta ja igätsüs Setomaa eismuudu luudusõ perrä oll kõõ timä hingeh.

Looduses

Siin Loojal nii ilusaks ehitud koht, siin õrnemad öied ja lokendaw roht. Pia pilwisse puutuwad põlised puud ja õhtuni hõiskamas lindude suud.

Siin helgib mul eha ja kullane koit, see ikka mu ihade magusam toit. Ei karda siin külma ei tormi ei tuult, ei hõiskamast hoida wõi keegi mu huult.

Waim lapsena looduse rinnalta joob ja lauludes Loojale tänu ka toob. Siin süda nii rõõmus ja waba mu waim, sest looduse süles on õnnistud aim.

Kui maailm ju õitseb nii ilude sees, kui ilus weel taevas, seal Jumala ees, seal kõrges, kus sõramas sinine wõlw, kus igawest õnnis ja pühalik põlw.

11. mail 2022 olõs Ülo Tulik saanu' 65. Ülo sõbra' olõs tahtnu' tuul pääväl timäga' nii ku õks kuuh olla', a saatus tahtsõ, õt sool aastagal mi saa õnnõ mõtõlda' timä pääle. Sool aastagal tull kevvai meele tõisildõ – mi saadi setodõ juripääväl Ülo igävätsele tiile.

Ülo pidi hinnäst talopu-jas, kinkõlõ oll ant võimalus panusta' Võromaa arõnguhe. Tä oll üts näist, teno kinkõlõ sündü viimädse suurõ haldus-reformi joosul umaette Setomaa vald. Seto mehenä oll tä süä kõõ Setomaa asju man.

Ülo elo pääle tagasi kaieh om timmä iseloomustõt ku lojaalsõt ja humoorikat miist, kiä õgah seltskunnah mõistsõ löüidä' inemisiga' ütಿದೆ keele. Ülo olõ-õs kindlahe määnegi' pehmeh ineminõ, timmä iseloomustas korgõ avvutun-nõh ja tä pand väiga' pahas, ku timmä reedeti. Kukki' viimätsel aol Eesti ütiskunnah om inäp tähele pant seto kul-tuuri, a ma olõ-õi peris kindla, õt mõntkõrd tulõs mitteseto-kõisilõ miilde tulõta', õt seto mehe' omma' üts kangõ rah-vas ja mõtsik hõim, koh ka' pitto minneh oll õgal mehel üteh kõrdapiteh hiot väits. Läbi aoluu oll setokõisil olnu' vaia säänestmuudu olla'.

Ülo mõistsõ terävät väist pruuki' nii kaitsõliitlasõna ku jahimehenä, a tä joudsõ kõõ hindäh tuud seto mehe äkilist verd maaha surbu', ku tälle taheti sagõhöhe varguisi kurja tetä'. Mul om tunnõh, õt timäle opas tuud kunsti timä imä Veera Vasilde küläst, selle õt



ÜLO TULIK
11.05.1957 – 30.04.2022

ma tiiä, õt tuuh küläh vanaimä' ja imä' opsi' pujakõisilõ olla' sündsä' mehe' nii, õt uma au ja õigusõ iist tulõ võidõlda', ku om vaia, a nä taha-as, õt näide puja' kisusi' tüllü ja lääsi' edi-mätsenä kaklõmma. Ka' mu Vasilde külä vanaimä üteli õks: „Ka' kõgõ suurõbah tülih, pujakõnõ, löõgu-ui tõist edi-mätsenä!“ Mul om tunnõh, õt tuud tarkust tiideh mi saa Ülo elost parebahe arvu.

A samah setokõsõ' kõõ mõistsõ' ärra aia' ja kõnõlda' nii hõste, õt Petsere liinah kaubõldõh olõ-õs juudõl lihtsa olnu'. Säntsido läbikõnõlõmisi aol oll mõntkõrd vaia hinnäst näüidäda' vaest ullibalt, ku olti, ja tuuperäst ku mõntkõrd om setokõisi halvustõt – sis omma' setokõsõ' hinnäst õks õigus-tanu' sõnnuga': seto olõ-õi ull,

seto om kavval.

Ülo Tuliku vanavanõba' omma' peri katõst tõõnõtõõsõ lähkoh olõvast küläst (Kiislova ja Vasilde küläst) ja tuuperäst oll tä õks ka' laulumiiis. Ülo esä Mihhail Tulik (1925–1986) oll Kiislova külä miis ja imä Veera Tulik (Kallaste) (1927–1994) Vasilde (Nastahino) küläst peri. Külä' omma' nii kõrvot-sidõ, õt ku Ülo sais uma esä-kodo moro pääl, sis imä sünnü-külä man naabrimaa piirivalvõ torn paistu tälle kontrolljoonõ taadõ jäänü' Vasilde külä piiril kõõ silmä.

Timä arvusaaminõ tuust olo-kõrrast om aoluu jaos jäänü' filmi „Jaan Poska“.

Ülo latsõ' omma' ülnü', õt näide esä suur elo ülesannõh oll olla' hüä esä ja suurõ perre pää. Ka 'siih mi saa löüidä' iih-kujo timä esäpuult vanaimä Domna man, kiä oll jäänü' noorõlt lāsäs ja kinkõl tull ütsindä' kasvata' latsõ' suurõs.

Perre tähtsüst mõistsõ Ülo väiga' hinnada' ja tuu nimel tä tekk õgapäävatselt pal-lo tüüd. Sõbra' omma' timä kottalõ ülnü', õt olõ-õi tüüd, midä tä mõista-as tetä'. Pallõ oll tä saanu' uma esäkodost, a pallõ oll ka' eis' opnu'. Tä oll õks harit põllumiis, agro-noom, kiä oppõ aastagil 1975–1980 Tartoh Eesti Põllumajan-dusõ Akakeemiah. Tarto aas-tagä noorõ mehenä tei' laebast timä ilmanägemisõ, a andsõ' tälle hüäl tasõmõl tiidmisi põllumajandusõst. Peräst EPA lõpõtamist naas tüü agronoo-mina Võromaal – edimält Võro sovhoosih osakunna juhata-

jana (1980–1983), sis Tarto Näidissovhoosih (1983–1985) vanõbagronoomina, edesi sai timäst perestroika aol Väimela Näidissovhoosi pääagronoom (1985–1988).

Kolmõkümmneses saava mehe jaos oll tuu üteltpuult agro-noomi karjääri tipp, a samah suur elokuul juhina. Ülo üle-minek kohaligu umavaltsusõ juhis oll mõnõh mõttõh loo-gilinõ, selle õt Eesti NSVh olli' külänõukogo' õnnõ sääl eduka' ja inemisilõ tukõ pakva', koh olli' tugõva' majandi', kiä' inemisi sotsiaalsõ' murrõ' ja tüükotusõ' päämätselt hindä kanda' võti'. Võro valla-vanõba aig 1996–2005 oll aig, ku timäst sai laebalt piirkun-nah tunt ineminõ – Võromaa Umavaltsuisi Liidu asõesimiis ja esimiiis. Tuu kogõmus vei jo järgmätsi välläkutsõtõ mano, ku aastagil 2005–2010 tull istu' Võro maavanõba tooli pääle ja peräst olla' Võro liinapää (2010–2011). Nuu' olli' posit-siooni', koh Ülo olõs tahtnu' kõrras ümbretsõõri kaia' ja hindäle üldä', õt Kiislova külä seto miis, sa olõt astnu' suurdõ poliitikahe.

Timä tegemisi oll tähele pant ja mi eräkunna' kai' jo riigi tasandilt hindä sekkä aktiivsit tegijit. Ülo tegemisi oll tähele pandnu' Lennart Meri ja nii vahtsõ eräkunna luumisõ aol joudas Talinast Võromaalõ, pakkõh aktiivsõlõ mehele vaht-sit võimaluisi Võromaa arõn-damisõl, ku tä ühines vahtsõ eräkunnaga' 1999. aastagal. Ülo joudsõ osa võtta' mi polii-tiga suurõh mänguh, oll aasta-

gil 2011–2014 Riigikogo liigõh. Tä sulandu inemisõna hõste mi parlamendi tüühhü, a pikebält poliitikah olõmisõs oll timäh veidõ pallõ tuud filmi „Kevade“ kangõlasõ Tõnissoni kangust, mia saa-as aktseptiiri' tuud „säksapoiskõisi elovõõrust ja kõrkust,“ mia sagõhöhe lasõ-õs hüvvil mõttil normaalsõ ao joosul materialisiirüdä'. Ku pääle Riigikogo aigu Ülo tõm-mas uma tegemisõ' päämät-selt Võromaalõ, sis mäntselgi' aol täl olli' ambitsiooni' viil ka' riigi tasandil üteh lüvvä'. 2017. aastagal oll tä jo määrät Eesti Vabariigi riigihaldusõ ministri nõvvoandjas ja täl olli' läbi mõtõld peris suurõ' plaani' mi kohaligõ umavaltsuisi mate-riaalsõ olukorra parebas tege-misõ jaos, sis timäst sõltu-malda' põhjuisil jäi tuu vällä-kutsõh väiga' lühkost.

Samah olli' aastaga' 2017–2021 nuu', koh Ülo Võro liina-volikogo esimehenä joudsõ uma kogõmuisiga' anda' panusõ kohaligu elo arõnguhe. Võro liin ja Võromaa olõ-õi poliitilitsõlt väiga' rahumiiine kotus ja siih eräkunna' ja näide liidri' omma' kõikaig piire kumpmisõ olukorrah. Aastagil 2018–2022 oll Ülo süämeasas Võromaa arõnduskeskusõ juht-minõ nõukogo esimehenä. Ülo oll miis, kiä võtt hindäle üles-andit, minkõ tähtsüs aasta-gidõga' kõikaig kasvi. Aasta-gast 2016 kutsti tä tüühü Löu-nõ-Eesti Hooldõkeskuistõ, koh tä teguts kooni' surmani' pro-jektijuhi, haldusjuhi ja juha-tusõ liikmõna. Tä võtt tuu väl-läkutsõ vasta, selle õt tä oll

murõh, õt Võromaa ja Setomaa inemisõ' saasi' uma kodo läh-koh, ku om vaia, abi no' ja tulõ-viguh, tä oll valms võitlõma tuu nimel, õt nuu' olõmah-olõva' kohaligu' keskusõ' arõ-nõsi' ja lääsi-i kavvõlitsi uma-nikõ kätte. Õks lei timäh vällä tuu Vargamäe Andrese kangus, saista' vasta ebaõiglusõlõ, ku tuu hinnäst ka' peris osavalt bürokraatia taadõ ar' käkki' mõistõh kostkilt vällä tull. Ülo oll kindlahe eloh miiskunna-mängjä, oll tuu sis pereesänä, kaitsõliitlasõna, Võromaa jahi-mehenä, laulumehenä koorih vai sis tõisi setokõisiga' Seto-maa valda tetehe ja tuu asju aieh. Setomaa asi oll kõõ timäl süämepääl. Täl oll hüä miil, ku midägi' läts kõrda, ja kurb, ku aša' lää-äs nii, kuis edimält oll loodõt.

Ülo Tulikuga' hüvästejät-minõ Võro rahvamajah Kan-nõl oll setokõisi juripää-väl, pääväl, mia põllumehele tähendäs vahtsõt keväjät ja vahtsõt tüüaastakka.

Su tegemisõ' sai' soo kevä-jäga' tettüs, kaõ õt nuid aas-takki, midä Sa sai' mi siäh olla', sai kokko õnnõ kuuskümmend nelli, a mi olõ tenoligu', õt Sa mi siäh ollit. Su tegemisõ' kandva' hüvvä vilja jo tuu-peräst, õt Su viis last veevä' Su sugu edesi. Su tegemisõ' eläse' edesi ka' nuidõ inemisi süä-meh, kinkõga' Sa aamõdidõh uma eloh kokko puttu'. Jääs elämä mälestüs ka' Su umma-muudu hüäst ja lajast naara-husõst, mia kõõ tekk vallaalõ tii Sukka' läbikaumisõs.

JÄRVELAIU PEETER

Sündmusõ' Setomaal

- **1. juuni** kellä 11–16 suvõhuuao alostaminõ Reegi majah ja Verska talomuusiumih.
- **1. juuni** kell 11 Setomaa valla väigokõisi vallakodanikõ vastavõtt Reegi majah.
- **1. juuni** kell 18 näütuse vallaalõtegeminõ Verska talomuusiumih.
- **1. juuni** kell 19 iloõtak Verska talomuusiumih.
- **3. juuni** kell 12 Obinitsa muusiumi sünnüpäiv.
- **3. juuni** kell 17 Elo Uibokannu maalinäütuse vallaalõtegeminõ Seto Tsäimajah.
- **4. juuni** kell 12 näütuse „Elise Aun. Unõhtõt Eesti näio Setomaalt?“ vallaalõtegeminõ Saatse muusiumih.
- **9. juuni** kell 17 orienteerumisneläpääväk Tudernah.
- **11. juuni** kell 11 XII Saatserinna sõirapäiv Saatseh.
- **12.–14. juuni** näpotüülaagri Kriisa taloh.
- **12. juuni** suvistõpühä.
- **18. juuni** kell 14 Miktämäe Kooli 9. klassi lõpuaktus.
- **18. juuni** kell 16 Meremäe Kooli 9. klassi lõpuaktus.
- **20. juuni** kell 15 Verska Gümnaasiumi 12. klassi lõpuaktus Verska kultuurimajah.
- **21. juuni** kell 16 Verska Gümnaasiumi 9. klassi lõpuaktus Verska kultuurimajah.
- **22. juuni** kell 20 Miktämäe jaanituli.
- **23. juuni** kell 20 Verska jaanituli Verska sanatooriumi rannah.
- **23. juuni** kell 20 Meremäe jaanituli.
- **23. juuni** kell 20 Treski küüni jaanituli.
- **24. juuni** kell 20 DJ Möls videodisko Treski küünih.
- **25. juuni** Saatse muusiumi sünnüpäiv.
- **25. juuni** kell 12 Obinitsa 370 Obinitsah.
- **25. juuni** kell 16 Obinitsa kooli kokkotulõk.
- **26. juuni** kell 10 „Luhamaa kerik 90“ Luhamaal.
- **1.–2. juuli** Seto Folk „Loo ilo“ Verskah.
- **2. juuli** kell 13 leelopäiv „Ilo“ Verska laululaval.

SÜNNÜPÄÄVÄ' JUUNIH

Ülendi Linda – 86
3. juuni
Sõsarõ
leelonaane,
sõnolinõ

Ressi Georg – 78
4. juuni
Hõpõhõimu
laulumiiis

Majaku Helju – 63
7. juuni
Petseri Seto Etno-kultuuri Ühingu iistvidjä

Nikitini Riina – 61
7. juuni
Hõpõhelme' ja Meremäe mehe' leelonaane, Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Taali Kati – 39
7. juuni
rahvakultuuri-tüütäjä, Madara' leelotaja

Lintropi Aado – 66
9. juuni
Liinatšura' laulumiiis, folklorist

Niilusõ Olga – 72
10. juuni
Ilolisõ leelonaane

Pakleri Sirje – 78
12. juuni
Hõpõhelme' ja Meremäe mehe' leelonaane

Palmi Aili – 63
12. juuni
Ilolanga leelonaane

Palmi Riia – 60
12. juuni
Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Siruli Sirje – 58
14. juuni
leelonaane

Lillmaa Tiina – 62
15. juuni
Obinitsa raamadukogo juhataja

Targa Kiira – 73
22. juuni
lehelugõja Petserih

Priksi Kristjan – 45
22. juuni
muusigamiis

Vabarna Jane – 42
23. juuni
ülembootska, Seto Kongressi Vanõmbidõ Kogo liigõh, Verska Naase' leelonaane

esä Sakarias – 53
24. juuni
kerigumiis, laulumiiis

Männiku Õie – 71
25. juuni
Ilolanga leelonaane

Tammiste Riin – 32
25. juuni
Tsibihärbläse' leelotaja, Taarka Perimüstiatre näütlejä

Süvaoro Tiina – 44
26. juuni
Mokornulga koori leelonaane

Kõivu Eha – 71
30. juuni
Kuldatsäuga leelonaane

Luiga Pille – 42
30. juuni
Sõsarõ leelonaane

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Aleftina Haljasmets	92
Jevpraksinia Štšegoleva	89
Olga Haak	89
Maria Viiard	89
Manni Toobre	87
Luule Aste	87
Valentin Saaremets	87
Einu Mäepalo	85
Jevgenija Kozlova	84
Aino Laiv	83
Jaan Talas	83
Silvi Kahu	83
Valentiina Mehilane	82
Sofia Uibo	82
Taimi Priikko	82
Sinaida Järv	81
Ilse Raiv	81
Olga Andresson	77
Toomas Teervalt	77
Aino Ilves	77
Elme Haavik	76
Silvi Talv	75
Anatoli Kutuzov	74
Juta Piiling	74
Luule Kuura	73
Pelageja Sass	73
Lilli Piksõot	73
Tiina Põlgaste	72
Joel Gilbert Pierre	
Kuhlmann	71
Ego Kõiv	71

Õnnitlõmi tillokõist vallakodanikku!

PÄTRIK PADJUS

Leinämi

† Enno Anipai
† Eha Vanik
† Paul Kõllamägi
† Rein Nikitin

† Valter Leppoja
† Jevgeni Simagin
† Silver Saarestik